

למידה מקוונת

מוגש עבור ח"כ אורלי פרומן

1. מבוא

מטרת מסמך זה היא סקירת הלימודים המקוונים בארץ ובעולם הן ברמה הלאומית והן ברמה הפרטנית של המוסדות השונים, תוך הבחנה בין למידה בבתי ספר לבין למידה במוסדות להשכלה הגבוהה, על מנת שתהיה תשתית לגיבוש מודל של למידה מקוונת, גם בשגרה ולא רק בעיתות חירום כפי שפוקדות אותנו בימים אלה. הלמידה המקוונת הלכה והתפתחה בשנים האחרונות עם התקדמות הטכנולוגיה. בחודשים האחרונים (מסוף שנת 2019 ועד כתיבת שורות אלו), הסוגיה עלתה לכותרות בשל התפרצות נגיף הקורונה החדש, שהוכרז כמגיפה עולמית,¹ שהפך את כלל הלמידה ברחבי העולם למועברת "מרחוק". המסמך מציג סקירה מפורטת של המצב הפוזיטיבי של הלימודים המקוונים בארץ ובעולם ועומד על היתרונות והחסרונות של הלמידה המקוונת. על סמך סקירה זו, יפורטו המסקנות שגובשו על ידי הצוות.

2. עיקרי הדברים

א. הצגת הרקע: הפרק משמש להצגת הרקע של היוזמה, ודן בלמידה המקוונת ככלל ובהתפתחויות בשל התפרצות נגיף הקורונה. ראשית, הלמידה מרחוק התחילה כבר במאה ה-19, ועברה תמורות רבות עד שהפכה ללמידה המקוונת כפי שאנו מכירים אותה במאה ה-21 – העברת קורסים מקוונים שמחליפים את הלימוד הפרונטלי. **בשנים האחרונות, חברות שונות ומוסדות להשכלה גבוהה עוסקים בהליך פיתוח מואץ של הלמידה המקוונת, וכך מוסדות אקדמיים שונים מפעילים תחתם קורסים מקוונים.** לקראת סוף שנת 2019 התגלה בסין נגיף המכונה נגיף הקורונה החדש, שהוכרז לאחר מכן על ידי ארגון הבריאות העולמי כמגיפה עולמית. בכדי למנוע את התפשטותו, מדינות העולם נקטו במדיניות ה"ריחוק החברתי", ובין היתר נסגרו שערי בתי הספר והאוניברסיטאות. עד כה, הלמידה המקוונת ברחבי העולם לא היוותה את בסיס הלמידה, אלא הייתה רק נלוות אל הלמידה הפרונטלית. **בעוד שמערכת החינוך בישראל חוותה וחווה קשיים במעבר ללמידה מרחוק, במערכת ההשכלה הגבוהה התמודדו עם השינוי המהיר וממשיכים לפעול במתכונת כמעט רגילה ומלאה (למעט מבחנים ולימודים מעשיים), רק בצורה מקוונת.**

ב. המצב בישראל: הפרק דן במסגרת הקיימת כיום במדינת ישראל בנוגע ללמידה מקוונת, הן ברמה הלאומית-שלטונית והן ברמת מוסדות ההשכלה הגבוהה הפועלים במדינה. מנקודת המבט הלאומית, נושא הלמידה מרחוק נדון מדי פעם באופן תמציתי או כבדרך אגב. בעבר הוכנו מספר מסמכים רלוונטיים שעסקו בלמידה מקוונת, ומתמקדים במתכונת של למידה מקוונת שאינה בשגרה, כמו בנוגע לילדים המאושפזים בבתי חולים ולמידה מרחוק עקב נגיף הקורונה. כמו כן, הוצא חוזר מנכ"ל משרד החינוך העוסק בלמידה מרחוק בזמן שעת חירום העוסק בהכנות ללמידה מרחוק, דרכי יצירת הלמידה והפעלתה. בנוסף, מטה המיזם הלאומי "ישראל דיגיטלית" במשרד לשוויון חברתי והמועצה להשכלה גבוהה חברו ליוזמה בשם "קמפוס IL", מיזם לאומי ללמידה דיגיטלית המאפשר גישה לקהלים רחבים המעוניינים להרחיב את אופקיהם. ברמת האוניברסיטאות, ניתן לראות שכולן מפעילות מרחבים

¹ אבי בליזובסקי "הקורונה הוכרזה כמגיפה כלל עולמית – מה ההבדל בין התפרצות מחלה, למגיפה ולמחלה עולמית?" הידען 12. 3.20

ללמידה אקדמית ברשת (כמו למשל ה-moodle) ומציעות קורסים מקוונים או חצי מקוונים לסטודנטים ולעתים אף לקהל הרחב. כמו כן, ישנן גישות מגוונות בנוגע להכרה בקורסים מקוונים שנערכו בארץ ובעולם, הן לשם קבלת קרדיט אקדמי והן לשם קבלה למוסד הלימודים. משכך, נראה כי אין מדיניות סדורה בנוגע ללימודים מרחוק באוניברסיטאות, והדבר תלוי במוסד.

ג. **משפט משווה**: הפרק דן בסקירת המשפט המשווה במטרה להבין את המצב הקיים בנוגע ללמידה מקוונת במדינות שונות בעולם, ברמת מדיניות הלמידה המקוונת ככלל, וברמת הלמידה המקוונת בעקבות משבר הקורונה. באוסטרליה, קיים ארגון בחסות פדרלית המאפשר למידה מקוונת ב-17 אוניברסיטאות במדינה. בארגנטינה, ישנן פלטפורמות מגוונות של קמפוסים וירטואליים שמאפשרות למידה של קורסים בודדים או מסודרים בתוכניות לימוד. אולם, נראה שהממשלה אינה תומכת בתוכניות אלו במפורש, אלא שהן נוצרו ביוזמת המוסדות עצמם. בגרמניה, ישנה פלטפורמה של למידה מקוונת הממומנת על ידי האיחוד האירופי הכוללת אוניברסיטאות גרמניות רבות המציעות מסלולים אקדמיים רבים לרבות תארים מתקדמים. כמו כן, ישנה יוזמה ברמה המדינית בנושא הנמצאת בשלבי התהוות. בדרום קוריאה, למידה מקוונת הפכה לכלי לימודי חשוב במוסדות הבינלאומיים להשכלה גבוהה ומספר רב של סטודנטים זרים משתמשים בקורסים מקוונים שמציעות האוניברסיטאות על מנת לקבל תארים אקדמאיים. זהו כלי נפוץ לא רק עבור לימודים גבוהים, אלא גם עבור תלמידי בית ספר. הסיבה לכך הינה ההתפתחות המהירה של תעשיית טכנולוגיית המידע והתקשורת במדינה, הנתמכת על ידי הממשלה. בארה"ב, הלמידה המקוונת נפוצה במוסדות החינוך האקדמיים הציבוריים. בשוודיה, ישנן מספר אוניברסיטאות המציעות קורסים מקוונים בשפה השוודית או קורסים קצרים המהווים "השכלה נוספת", שאינם מקנים תואר, אלא ידע פרקטי. בעקבות משבר הקורונה, כל המדינות הורו לאוניברסיטאות לעבור ללמידה מרחוק, וכך כל מדינה בקצב שלה אכן עברה ללמידה מקוונת (למעט גרמניה, אשר נכון למועד כתיבת שורות אלו מערכת ההשכלה הגבוהה נמצאת בחופש וטרם קיבלה החלטה סופית). ישנן מדינות כמו ארה"ב בהן אין מדיניות אחידה, וכל מדינה ואף מחוז בוחרים בדרך התמודדות אחרת. כמו כן, ניתן לראות שכל אוניברסיטה זוכה לאוטונומיה בנוגע להיקף הלמידה והפלטפורמה הספציפית דרכה היא תעביר את הלמידה המקוונת.

ד. **יתרונות וחסרונות**: הפרק עוסק במגוון ההשפעות - היתרונות והחסרונות של הלמידה המקוונת האקדמאית. חשוב לציין כי ישנם הבדלים רחבים בין מערכת החינוך לבין מערכת ההשכלה הגבוהה, הנובעים מפער הגילאים, בחירה חופשית ואמצעים. היתרונות הינם רבים ונפרשים על פני מספר רבדים: הנגשת ההשכלה האקדמית, התאמת המוסד וקצב הלמידה לסטודנט ללא חסמי לו"ז וחסמים גיאוגרפיים, הפחתת עלויות, פיתוח עצמאות ויכולות אישיות, התאמה לעולם הטכנולוגי המתפתח ואף שיפור אפשרי של איכות ההוראה. יחד עם זאת, ישנם גם חסרונות שיש להדרש אליהם: "פספוס" החוויה האקדמית, פגיעה בתלמידים בעלי בעיות קשב וריכוז ופגיעה בריאותית הנגרמת בשל ישיבה ממושכת מול מסכים, העברת הזרקור ליכולות הפרזנטציה של המרצה, קושי בניהול דיונים המפרים את הלמידה, העמקת הפערים בין סטודנטים משכבות סוציו-אקונומיות שונות, חשש מעלייה באחוזי הנשירה של הסטודנטים, אינפלציה בקבלת תארים מתקדמים המקשה על אפשרות ניבוי האיכויות של הבוגרים, פגיעה בפרטיות בשל איסוף נתונים מהאינטרנט וחשש שמותגי על ישתלטו על שוק ההוראה המקוונת.

ה. **דין והמלצות:** הפרק דן בקצרה במסקנות שגיבש הצוות לאור המחקר לשם התמודדות נכונה עם התפתחות הלמידה המקוונת, על כל יתרונותיה וחסרונותיה. כפי שעולה מהסקירה, **אנו מאמינים כי הלמידה המקוונת צריכה להיות משולבת באופן חלקי, לצד הלמידה הפרונטלית, ולא באופן מלא.** בנוסף, על מנת להסדיר את הסוגיה מבחינה לאומית, יש להקים ועדה שתכלול נציגים מכלל הגורמים הרלוונטיים שתתן מענה לצרכים השונים של המוסדות ולחסרונות שהוצגו. כמו כן, אנו מציעים להפיק לקחים מהלמידה המקוונת בימי הקורונה, על ידי שימוש בסקרי ההוראה של הסטודנטים במוסדות השונים.

3. רקע

לקראת סוף שנת 2019, החלה בעיר ווהאן שבסין התפרצות של נגיף קורונה מסוג חדש, שהוענק לו השם SARS-Cov-2019. הנגיף החל להתפשט במהירות ברחבי העולם, ונכון למועד כתיבת שורות אלו נדבקו בו מעל ל-3 מיליון בני אדם.² הידבקות בנגיף קורונה החדש מביאה להתפתחות מחלת COVID-19 (מחלת נגיף קורונה), שפוגעת בעיקר במבוגרים ובבעלי מחלות רקע.³ כאמור, עקב ההתפשטות המהירה של הנגיף ברחבי העולם, הכריז עליה ארגון הבריאות העולמי כמגיפה כלל עולמית (פנדמיה).⁴

על מנת למנוע היקפי הדבקה משמעותיים, נאלצו מדינות העולם להכריז על צעדים שיסייעו במניעת ההתפשטות של הנגיף. **הצעד המרכזי שנקטו מדינות שונות הוא יישום מדיניות של "ריחוק חברתי"**. במסגרת מדיניות זו, נתבקשו כלל האנשים להישאר בבתיהם, ולהשתדל לצאת מהם רק לצרכים חיוניים.⁵ במדינות בהן התפשטות הנגיף הפכה לחמורה, כמו ספרד ואיטליה, הוכרז גם סגר כללי, במסגרתו יציאה מהבית אסורה כמעט לחלוטין.⁶ צעדים נוספים שהוכרזו במרבית המדינות כללו ביטול אירועי תרבות, סגירה של מסעדות וחנויות, סגירת מקומות עבודה וגם סגירה של בתי ספר ואוניברסיטאות.

ההחלטה על סגירת בתי הספר והאוניברסיטאות הובילה למצב בו הלימודים נאלצו להיפסק בפתאומיות. **בישראל, נאלצו כל המוסדות האקדמיים לעבור למתכונת של למידה מקוונת תוך מספר ימים.** למרות זאת, מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל התמודדה עם השינוי המהיר, ובעת יישום הצעדים המחמירים המשיכו המוסדות האקדמיים לפעול במתכונת כמעט רגילה, רק מרחוק. **גורמים במערכת ההשכלה הגבוהה אף הגדירו את הלימוד מרחוק כ"מהפכה"**, וטענו שהשימוש בו יהפוך לרווח יותר גם לאחר שהמגיפה תחלוף.⁷

מנגד, דווקא בבתי הספר הביא הלימוד מרחוק למספר בעיות, והלמידה המקוונת אף נפסקה לזמן מה. הורים רבים הביעו ביקורת על הלמידה מרחוק, בעודם טוענים כי במשפחות להן מספר ילדים, עולה קושי משמעותי לספק לכל ילד מחשב משלו לצורך הלמידה. זאת, מכיוון ששעות הלימוד של כל ילד כמעט זהות, ולכן מספר ילדים לא יכולים להשתמש באותו מחשב, אלא נדרשים לעבוד במספר מחשבים במקביל. **הדבר העלה גם טענות על העמקה אפשרית של פערים חברתיים, בין משקי בית שמחזיקים יותר ממחשב אחד, לבין משקי הבית שלא.**⁸ יתרה מכך, בחלק מבתי הספר נקבע שנוכחות סדירה בשיעורים המקוונים יכולה להוות רכיב

² על פי נתוני אתר [WorldMeter](https://www.worldmeter.com/)

³ World health organization, [Coronavirus Overview](https://www.who.int/news-room/feature-stories/coronavirus-overview)

⁴ לעיל ה"ש 1.

⁵ בלומברג "חוקרים בהרווארד: האנושות תצטרך להקפיד על ריחוק חברתי גם ב-2022" הארץ 16.04.20.

⁶ רועי סמיוני "ימים אבודים: ספרד ואיטליה ידעו על האיום, אך מעט מאוד נעשה בזמן" הארץ 22.04.20.

⁷ ליאור דטל "הקורונה גרמה למהפכה באקדמיה: הסטודנטים לא יחזרו לאותו הקמפוס" דה-מרקר 13.04.20.

⁸ עמרי זרחוביץ "למידה מרחוק? הנתונים שמוכיחים שהתוכנית של משרד החינוך תיכשל" גלובס 18.04.20.

משמעותי מהציון במקצועות הלימוד השונים, קביעה שהביאה גם היא לביקורת על שיטת למידה זו.⁹ כמו כן, גם הסתדרות המורים הביעה התנגדות למתווה הלמידה מרחוק, מה שהביא לצמצומו ולכוונה להחזיר את זמן הלימוד באמצעות ימי לימוד רגילים במהלך הקיץ.¹⁰

יש לציין, שמעבר ללמידה מרחוק התרחש במדינות רבות בהן הכתה המגיפה, ולא רק בישראל (דוגמאות לכך ניתן לראות בפרק המשפט המשווה). נתונים מסוימים אף מראים כי כ-80% מילדי העולם הפסיקו לפקוד את בתי הספר בשל משבר הקורונה. זאת, כאשר כל מדינה התמודדה עם קשיים מסוימים, אך גם הצליחה לגלות את היתרונות הגלומים בשיטה.¹¹ נוסף על מערכות החינוך, גם מקומות עבודה רבים ברחבי העולם עברו למתכונת של עבודה מרחוק או עבודה מהבית בשל התפשטות הקורונה. גם במקומות אלו, לא היה המעבר לעבודה מרחוק חף מקשיים, ומקומות רבים נאלצו לסגל לעצמם דרכי עבודה חדשות.¹² לעומת קשיים אלו, נראה כי דווקא באקדמיה המעבר ללמידה מרחוק התבצע בהצלחה יחסית, לפחות מנקודת מבטם של המוסדות האקדמיים עצמם, שכפי שכבר צוין לעיל הגדירו זאת כמהפכה של ממש. ראוי לציין, שבמוסדות האקדמיים התקיימו יוזמות ללמידה מרחוק גם טרם מגיפת הקורונה, אם כי בהיקפים קטנים הרבה יותר.

למעשה, ניתן להגיד שלא רק בימינו נפוצה למידה מרחוק, אלא שגם בעבר היו נפוצות שיטות של למידה כזו. אולם, אותן שיטות היו שונות מלמידה זו כפי שאנו מכירים אותה כיום, ומכפי שהיא באה לידי ביטוי במאה ה-21. השיטה הראשונה שהתפתחה וניתן להצביע עליה, היא שיטת הלמידה בהתכתבות, שנכנסה לשימוש כבר במאה ה-19. השיטה נבנתה על בסיס היכולת להדפיס חומרים ולשלוח אותם למרחקים, דבר שהתאפשר כבר באותה התקופה. בשלב מאוחר יתר, התפתחה שיטת למידה מרחוק מבוססת אמצעים טכנולוגיים, כמו רדיו, קלטות וטלוויזיה. שיטה זו דומה לשיטת הלמידה בהתכתבות, אך את החומרים המודפסים החליפו חומרים מוקלטים או מצולמים, שנשלחו לתלמידים או שודרו עבורם באמצעים שונים. אולם, חשוב לציין, כי בשתי השיטות הללו, בהן מועברים חומרים מוכנים מראש לסטודנטים, קיים חיסרון בולט. חיסרון זה נובע מהיעדר תקשורת בין סטודנטים למרצים ומהיעדר תקשורת בין הסטודנטים עצמם, כך שלמעשה מדובר בלמידה "חד סטרית". כיום, מאפשרת הלמידה המקוונת להתגבר על חסרון זה, ובאמצעותה ניתן לבצע למידה מרחוק במסגרתה מתקיימת תקשורת בין הצדדים השונים להרצאה. השיטה העדכנית ביותר, אם כן, היא שיטת לימוד "דו סטרית", במסגרתה נעשה שימוש באינטרנט על מנת להעביר קורסים מקוונים, בהם כל הצדדים לוקחים חלק אקטיבי בהרצאה. שיטה זו מדמה באופן הקרוב ביותר את הלימוד הפרונטלי, שכן באמצעותה מתאפשר קיום הרצאה של ממש, ולא רק העברה של חומרים מוכנים מראש לסטודנטים.¹³

לפיכך, בשנים האחרונות, קיים הליך פיתוח מואץ של למידה מקוונת, שחברות פרטיות וגם מוסדות להשכלה גבוהה לוקחים בו חלק. כך, למשל, על מנת לקדם את תחום הלמידה המקוונת, הוקמו בעולם מספר חברות גדולות שעוסקות בפיתוח פלטפורמות ללמידה כזו.¹⁴ בנוסף, אוניברסיטאות מובילות החלו להציע השתתפות בקורסים מקוונים,¹⁵ וחלק מהאוניברסיטאות החלו להפעיל מערכים פנימיים של למידה מקוונת,

⁹ שירה קדרי-עובדיה "מתווה משרד החינוך ללמידה מרחוק כולל בדיקת נוכחות בשיעורים שיועברו ב'זום'" הארץ 19.04.20.

¹⁰ יעל אודם "הלמידה מרחוק תצמצם, ימי הלימוד יוחזרו במהלך החופש הגדול" N12 19.04.20.

¹¹ יהודה קונפורטס "על למידה מקוונת בעולם ועל הקיטורים של ההורים בישראל" אנשים ומחשבים 19.04.20.

¹² וול סטריט ג'ורנל "גם ענקיות הטכנולוגיה מתמודדות עם קשיים של עבודה מהבית" גלובס 02.04.20.

¹³ רועי גולדשמידט "למידה אקדמית מקוונת וההכרה בה" הכנסת, מרכז מחקר ומידע (2013), 1-3 (להלן: "מסמך עדי קולי").

¹⁴ שם, בעמ' 5.

¹⁵ מעיין מנלה "סוף לקמפוס: תואר אקדמי לכולם, בזול ובלי לצאת מהבית" כלכליסט 05.09.14 (להלן: "מנלה").

שחלקם מיועדים רק לסטודנטים הלומדים באותו מוסד.¹⁶ בישראל, למשל, מציעה אוניברסיטת תל אביב כבר מספר שנים אפשרות של קבלה ללימודים על סמך השתתפות בקורסים מקוונים.¹⁷

אולם, למרות התפוצה הרחבה של הלמידה המקוונת, לא דומות היוזמות שנפוצו בשנים האחרונות ללמידה המקוונת כפי שאנו רואים כיום, בזמן מגיפת הקורונה. בעבר, למרות הדוגמאות המרובות לאפשרויות של למידה מקוונת, הועברו קורסים בודדים בלבד במתכונת זו. יתרה מכך, במסגרת יוזמות אלו, ההרשמה לקורסים נעשתה מתוך ידיעה כי מדובר בקורסים מקוונים, ומתוך בחירה של הסטודנטים לקחת חלק בקורסים מעין אלה. בנוסף, ניתן להניח כי שיטת הלימוד מרחוק עשויה שלא להתאים לכל אחד (כפי שיפורט בפרק היתרונות והחסרונות להלן), ועל כן לקיחת חלק בקורסים שכאלו הייתה בגדר הצעה בלבד, שמיועדת רק למי שרוצה בכך ועשוי להפיק תועלת משיטת לימוד זו. ברם, **לאור התפשטות הקורונה, הפכו כלל הקורסים למקוונים, מבלי שניתנה לסטודנטים כל אפשרות בחירה בנושא.** סטודנטים רבים אף הביעו את מחאתם, וטענו כי שכר הלימוד שהם משלמים מיועד למימון קורסים פרונטליים, ולא למימון קורסים מקוונים. קול המחאה בנושא קם בעיקר במכללות הפרטיות, בהן שכר הלימוד עומד על כמה עשרות אלפי שקלים בשנה.¹⁸ נוסף על כך, בכלל המוסדות, קיימים קורסים שמטבעם אינם יכולים להילמד בצורה מקוונת, כמו מעבדות או התנסויות מעשיות. בניגוד לשאר הקורסים באקדמיה, הפתרונות שסופקו עבור הקורסים המעשיים היו חלקיים בלבד.¹⁹

4. למידה מקוונת – המצב בישראל

4.1. הלמידה המקוונת ברמה הלאומית-שלטונית

מרכז המחקר והמידע של הכנסת חיבר בשנת 2013, לבקשתה של ח"כ עדי קול, מסמך אשר כותרתו "למידה אקדמית מקוונת וההכרה בה".²⁰ אולם, דומה כי נושא זה לא נדון בוועדות הכנסת. לעומת זאת, **משרד החינוך והוועדות עסקו בהרחבה בלימודים מקוונים בהקשרים שונים.** כך למשל, הוכן בשנת 2003 מסמך לוועדת העבודה, הרווחה והבריאות, שכותרתו "למידה מרחוק של ילדים" אשר התמקד בלמידה מרחוק של ילדים המאושפזים בבתי-חולים.²¹ זאת ועוד, מרכז החינוך והמידע של הכנסת ערך מסמך, אשר פורסם ביום 31.3.2020 שכותרתו "למידה מרחוק בחירום בעת סגירת מוסדות חינוך בעקבות התפרצות נגיף הקורונה".²² כמו-כן, משרד החינוך קבע נהלים והנחיות להתנהלות ולמידה מרחוק בחירום.²³ יתרה מכך, **חוזר מנכ"ל משרד החינוך מינואר 2019 בנושא נוהלי שעת חירום במערכת החינוך עוסק,**²⁴ **בין השאר, בהפעלת בתי הספר כמרכזי למידה לשעת חירום, לרבות באמצעות למידה מקוונת מרחוק באמצעות האינטרנט.** על פי החוזר, למידה מקוונת היא אמצעי נוסף המאפשר למערכת החינוך להפעיל את התלמידים מרחוק, כאשר אינם בבתי הספר, באמצעות אתרי האינטרנט הבית-ספריים. החוזר מציין כי ההנחיות והמידע הנוגעים

¹⁶ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 6.

¹⁷ אוניברסיטת תל אביב "הקורסים הדיגיטליים שיקדמו אותך לאוניברסיטה".

¹⁸ נעם (דבול) דביר "לא מתקוונים לשלם": קמפיין מחאה חדש של הסטודנטים במכללות" ישראל היום 01.04.20.

¹⁹ שחר אילן "קמפוס אוטו, זום אין: הקורונה עושה באקדמיה מהפך שישאר" כלכליסט 30.03.20.

²⁰ לעיל ה"ש 12.

²¹ יוסי זולפן ובורך לוי "מסמך רקע לדיון בנושא: למידה מרחוק של ילדים" הכנסת, מרכז המחקר והמידע (2003).

²² אתי וייסבלאי "למידה מרחוק בחירום בעת סגירת מוסדות חינוך בעקבות התפרצות נגיף הקורונה" הכנסת, מרכז המחקר והמידע (2020).

²³ משרד החינוך "חירום בזמן אמת נהלים והנחיות להתנהלות ולמידה מרחוק בחירום".

²⁴ חוזר מנכ"ל משרד החינוך, נוהלי שעת חירום במערכת החינוך (כ"ו בטבת תשע"ט, 3 בינואר 2019).

ללמידה בשעת חירום יועלו לאתר משרד החינוך בשעת חירום, לצד חומרי למידה ופעילויות לשם הפגה מהלימודים מטעם המזכירות הפדגוגית בהלימה לשכבות הגיל, שיסייעו למורים ולתלמידים בקיום שגרת למידה גם בעתות חירום. החוזר מנחה את בתי הספר לפעול ליצירת תקשורת מקוונת ולמידה במרחב הכיתתי המקוון שיופעלו גם במקרה חירום, לרבות שיח עם התלמידים ופעילות מאווררת מהלימודים באמצעות קבוצת דיון סגורה והפניית התלמידים לביצוע משימה המופיעה במרחב הלמידה הכיתתי. כן נקבעו בחוזר הכנות ללמידה מרחוק, לרבות הקמת פורטל בית ספרי ושימוש בו בעת הלימודים הסדירים וביצוע תרגילי למידה מרחוק.

נושא הלמידה מרחוק נדון מדי פעם בכנסת, באופן תמציתי או אגב אורחא, במיוחד בישיבות אשר עסקו בהיערכות לקראת עידן המידע.²⁵

זאת ועוד, מטה המיזם הלאומי "ישראל דיגיטלית" במשרד לשוויון חברתי והמועצה להשכלה גבוהה חברו ליוזמה אסטרטגית משותפת על מנת לאפשר לכל אדם בישראל לרכוש השכלה. שמה של היוזמה הוא **קמפוס-IL**. המדובר במיזם הלאומי ללמידה דיגיטלית, מבוסס על פלטפורמה מבית edX, שפותחה על ידי האוניברסיטאות Harvard ו-MIT, ומאפשר לקהלים רחבים התפתחות וקידום לכל אורך החיים – תלמידי תיכון וסטודנטים, מורים, עובדי מדינה ומחפשי עבודה, ועד אזרחים ותיקים וכל אדם המעוניין להרחיב אופקיו.²⁶ התכנים מוגשים על ידי אוניברסיטאות ומכללות בישראל, משרד החינוך, משרדי ממשלה נוספים וכן גופים ציבוריים אחרים.²⁷

4.2. האוניברסיטה והלמידה המקוונת – סקירה

א. אוניברסיטת תל-אביב

אוניברסיטת תל-אביב מכירה בקורסים אקדמיים מאוניברסיטאות מוכרות בחו"ל, ומעניקה פטור מקורסים בהתאם, בכפוף לאישור של ראשי התוכניות לתואר ראשון או ועדת ההוראה של החוג. ההכרה נעשית לאחר בדיקת תכני הקורסים ורמתם, באמצעות בדיקת סילבוס הקורס, ואם הציון שהושג עומד בסף שנקבע על-ידי ועדת ההוראה. ככלל, הקורסים מוכרים רק אם נלמדו בחמש השנים שטרם ההרשמה.²⁸

בשנת 2013, בתגובה למסמך "עדי קול", הצהירה האוניברסיטה, כי לא ניתנת הכרה בקורסים אקדמיים הניתנים באמצעות האינטרנט. **האוניברסיטה תשקול הכרה כאמור אם יתעורר צורך בכך ואם יתברר כי ביכולתה לקבוע קריטריונים ברורים להערכת איכות הקורסים. אשר לאפשרות לקיים קורסים בלמידה מקוונת:** "אוניברסיטת תל-אביב בוחנת את האפשרות לקיים קורסים מקוונים, וכיום פועלות בה כמה מערכות בטכנולוגיה של למידה מרחוק: שימוש במערכת Moodle, המציעה סל כלים טכנולוגיים דינמיים ללמידה אקדמית ברשת (סילבוסים, הסברים, הקלטות וידאו במידת האפשר, פרסום טקסטים וחומרי עזר לקורס, הגשת מטלות באופן מקוון ועוד), וכן מערכת של קורסים מוקלטים. בעתיד מתוכננת לפעול גם תשתית למידה סינכרונית, המאפשרת הקמת חדרים וירטואליים לסטודנטים, יצירת תת-קבוצות לימוד, צפייה משותפת בשיעורים מוקלטים ועוד".²⁹

²⁵ ראו למשל הישיבה השישים ושבע של הכנסת החמש עשרה יום שלישי, כ"ו בטבת התש"ס (4 בינואר 2000).

²⁶ קמפוס IL, "החזון".

²⁷ אתר השירותים והמידע הממשלתי, "קמפוס IL – המיזם הלאומי ללמידה דיגיטלית".

²⁸ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 19.

²⁹ שם.

כיום, מצויים קורסים המועברים באופן מקוון חלקית, כגון הקורס "צמיחה כלכלית וצדק חלוקתי", בפקולטה למשפטים באוניברסיטה.³⁰ כמו-כן, אף ישנם קורסים בהם המבחן נערך באופן מקוון.³¹ זאת ועוד, ניתן ללמוד עד שני קורסים מקוונים במסגרת תכנית קורסי הבחירה הכלל-אוניברסיטאיים ("כלים שלובים").³²

באוניברסיטה זו אף קיימת פלטפורמה להרצאות מוקלטות – Tau Video,³⁴ אולם לא כל הקלטות הקורסים המועברים באוניברסיטה מצויים שם. בנוסף, קורסים מסוימים הועלו לאתר YouTube, כגון הקורס "מבוא לאקונומטריקה" המועבר במסגרת התואר הראשון בבית-הספר לכלכלה.³⁵

כן יצוין, כי בפקולטה למשפטים בחינות מועד ב' בסמסטר א' אשר לא נערכו במתכונת הרגילה עקב מגפת נגיף הקורונה הועברו במסגרת ביתית והציון יהא עובר/נכשל. זאת ועוד, ניתן להתקבל ללימודים בתחומים שונים, כגון משפטים, כלכלה ופסיכולוגיה, על סמך מעבר מספר קורסים מקוונים. זאת, בהתאם לדרישה בתחום לימודים.³⁶

ב. האוניברסיטה העברית

האוניברסיטה העברית מכירה בקורסים ממוסדות אקדמיים אחרים, בארץ או בחו"ל, בכפוף לעמידתם בסטנדרטים אקדמיים ובעקבות בחינה של הסילבוס של הקורס. כל בקשה להכרה בקורס נבדקת לגופה בהתאם לאמור.

נכון לשנת 2013: לדברי פרופ' אורנה קופרמן, האוניברסיטה לא נדרשה לשאלת ההכרה בקורסים מקוונים, ולא הייתה לה כוונה להכיר באלו בשל סיבות שונות, ובהן היקף הקורסים, שעל-פי רוב הוא מצומצם במידה ניכרת מהיקפם של קורסים אקדמיים רגילים, היעדר תרגול ובחינות במתכונתם האקדמית המוכרת ועוד.

האוניברסיטה העברית מציעה, כחלק ממיזם "Coursera", ארבעה קורסים באנגלית הפתוחים לציבור הרחב.³⁷ בשנת 2013, הצהירה האוניברסיטה כי **בכוונתה להפעיל פיילוט משנת הלימודים הבאה ואילך, שיתבסס על שימוש בפלטפורמת ההוראה המקוונת של "Coursera" במתכונת סגורה** (ודוק: בניגוד לאמור בפסקה מעלה, בפסקה זו מדובר אודות שימוש בפלטפורמה המקוונת כחלק ממשי מהתואר). במסגרת הפיילוט נבחנו שני קורסים: הקורס "שירה עברית", שיועבר רק באמצעות הוראה מקוונת אך יכלול בחינה במתכונת הרגילה; הקורס "מבוא לסטטיסטיקה", שיינתן בשתי מתכונות במקביל: כיתה רגילה וכיתה מקוונת. בכיתה המקוונת ההוראה תתבסס על שיעורים מקוונים, אך התרגולים יהיו במתכונת הקמפוסית הרגילה. שתי הקבוצות יעמדו לבחינה במתכונת הרגילה. בסיום הפיילוט ייבחנו הישגי התלמידים ועמדותיהם כלפי דרכי הלמידה השונות.³⁸

³⁰ [דיעוץ הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, אוניברסיטת תל אביב.](#)

³¹ כגון סילבוס – [Role of Religion in War and Peacebuilding](#)

³² במסגרת החובות הלימודיות לתואר הראשון נדרשים תלמידים להשתתף בקורסים מן התכנית "כלים שלובים". תלמיד לתואר ראשון חייב להשתתף במספר קטן של קורסים בהתאם לחוגי הלימוד שלו ובהתאם למסלול הלימודים שבחר (חד-חוגי, מורחב, דו-חוגי, משולב). על התלמיד להשתתף בקורסים עד תום לימודיו. אוניברסיטת תל אביב "[אודות "כלים שלובים"](#)".

³³ אוניברסיטת תל אביב "[רישום לקורסי "כלים שלובים"](#)".

³⁴ [TAUWebcast](#)

³⁵ [מבוא לאקונומטריקה](#), ד"ר רועי ששון.

³⁶ הקורסים הדיגיטליים שיקדמו אותך לאוניברסיטה TAU Online, "[המרכז לחדשנות ולמידה, איך זה עוזר לי להתקבל?](#)".

³⁷ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 20-21.

³⁸ שם, בעמ' 21. לא עלה בידנו למצוא את מסקנות הפיילוט. להרחבה בנוגע ללמידה המקוונת באוניברסיטה העברית ראו "[הוראה מקוונת](#)", אתר ההוראה המקוונת של האוניברסיטה העברית.

כיום, מספר קורסים המועברים באוניברסיטה העברית מוצעים באתר Coursera.³⁹ בנוסף, קיים אתר מקוון ללימוד שפות.⁴⁰ כן יצוין כי ניתן ללמוד תואר שני מקוון כמעט באורח מלא בחינוך יהודי במרכז לחינוך יהודי ע"ש מלטון.⁴¹

ג. אוניברסיטת חיפה

לאוניברסיטת חיפה אין נוהל בנושא קורסים מחו"ל הניתנים באמצעות האינטרנט. אולם, האוניברסיטה מכירה בקורסים אקדמיים שנלמדו באוניברסיטאות אחרות, בארץ או בחו"ל, בכפוף להגשת סילבוס מפורט של הקורס. ההחלטה על ההכרה היא על-פי הרלוונטיות של התכנים של הקורס ונתונה בידי ראש החוג שבו התלמיד לומד.⁴²

החל משנת הלימודים תשע"ד, לאוניברסיטה אתר קורסים שהועברו. בנוסף, מוצעת האפשרות, הנתונה למרצים, להעביר קורסים מתוקשבים, הקלטות שיעורים בכיתה, שיעורים מקוונים סינכרוניים ובחינות מקוונות.⁴³

ד. אוניברסיטת אריאל

האוניברסיטה מכירה בקורסים אקדמיים מאוניברסיטאות בחו"ל, ובלבד שהתלמיד לא קיבל תואר עבורם, האוניברסיטה הזרה היא מוסד מוכר והתכנים של הקורס מכסים תכנים הנלמדים במסגרת התואר באוניברסיטה.

קורסים מקוונים יכולים להיות מוכרים, אם הם מוכרים על-ידי האוניברסיטה שבה נלמדו ועומדים בתנאים הנ"ל. עם זאת, **כיום** האוניברסיטה לא מכירה בקורסים שנלמדו באינטרנט בעת שהסטודנט שוהה בישראל והקורסים ניתנים כחלק מתוכנית לימודים שבה משתתף הסטודנט בחו"ל. **האוניברסיטה נערכת להציע קורסים באינטרנט במסלול של למידה מרחוק.** קורסים אלה יוכרו בתוכניות הלימודים הרגילות, כחלק מהמסלול האקדמי הרגיל.⁴⁴

ה. אוניברסיטת בר-אילן

אוניברסיטת בר-אילן מכירה בקורסים אקדמיים שנלמדו באוניברסיטאות בארץ או בחו"ל וכן בקורסים מקוונים של אוניברסיטאות מחו"ל בכפוף לשני תנאים: מוסד אקדמי מוכר; תוכן הקורס תואם את הדרישות, היקף הקורס והציון שהושג בו תואמים את הדרישות.

נכון לשנת 2013, כמחצית מן הקורסים באוניברסיטת בר-אילן היו מתוקשבים – רובם באופן חלקי ומיעוטם באופן מלא. היחידה ללמידה מתוקשבת באוניברסיטה עוסקת בפיתוח קורסים מתוקשבים על-פי צרכי תוכניות הלימוד השונות.⁴⁵

לאוניברסיטה אתר ללמידה מקוונת בשם Bar-e-learn – המרכז ללמידה מתוקשבת.⁴⁶

³⁹ ["Coursera, Hebrew University of Jerusalem"](#) וכן האוניברסיטה העברית בירושלים ["הוראה מקוונת"](#).
⁴⁰ האוניברסיטה העברית בירושלים, הפקולטה למדעי הרוח ["ברוכים הבאים לקמפוס לימודי השפות המקוון והחדשני של האוניברסיטה העברית"](#). לעיון באספקטים שונים של למידה מרחוק באוניברסיטה העברית ראו האוניברסיטה העברית בירושלים ["הוראה מתוקשבת"](#) וכן האוניברסיטה העברית בירושלים ["תקנון הלמידה המקוונת"](#).

⁴¹ האוניברסיטה העברית בירושלים ["הוראה מקוונת"](#).

⁴² מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 19.

⁴³ אוניברסיטת חיפה ["שער למידה/הוראה מתוקשבת"](#).

⁴⁴ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 19-20.

⁴⁵ שם, בעמ' 20.

⁴⁶ Bar-e-learn – המרכז ללמידה מתוקשבת ["ברוכים הבאים למערכת הלמידה המתוקשבת של אוניברסיטת בר-אילן"](#).

1. אוניברסיטת בן-גוריון

אוניברסיטת בן-גוריון מכירה בקורסים אקדמיים שנלמדו באוניברסיטאות בארץ או בחו"ל וכן בקורסים מקוונים, בכפוף לעמידה בדרישות האוניברסיטה בפרמטרים אלה: רמתו האקדמית של המוסד, הסילבוס והתכנים הנלמדים; קיומו של קורס אקדמי מקביל בתוכנית הלימודים של אוניברסיטת בן-גוריון והרלוונטיות של הקורס לתכני הלימוד האקדמיים של התואר. ההחלטה על הכרה אקדמית בקורסים היא בסמכותה של כל מחלקה ופקולטה בהתאם לנהלים שנקבעו, שעיקרם הוזכר לעיל. נכון לשנת 2013, הנהלת האוניברסיטה החליטה לבחון את נושא ההוראה של קורסים מקוונים בשל האפשרויות הטמונות בהם להמשיך בלמידה גם אם בשל נסיבות ביטחוניות לא ניתן להגיע לקמפוס.⁴⁷

זאת ועוד, מדור טכנולוגיה ולמידה מסייע בבניית אתרים מלווי קורסים אקדמיים, הקמת קורסים במערכת HighLearn, רעיונות ברשת במסגרת הוראה סינכרונית ואסינכרונית, צילום, דיגיטציה ועריכה של סרטי וידאו בנושאים אקדמיים ושילובם באתרי הקורסים, שידורים חיים של טקסים, כנסים וימי עיון לאינטרנט וייעוץ בנושאי Video Conference. כמו כן מדור טכנולוגיות למידה מעניק יעוץ ותמיכה בנושאי הלמידה המתקשבת למרצים ועוזרי הוראה, במסגרת סדנאות ובתמיכה אישית.⁴⁸

2. האוניברסיטה הפתוחה

האוניברסיטה הפתוחה מכירה בקורסים אקדמיים בכפוף לבדיקה של ועדה להכרה בלימודים קודמים, הבוחנת את הרמה, התוכן וההיקף של הקורסים ורמת המוסד שבו נלמדו. ההכרה המרבית היא בכ-60 נ"ז מכלל הדרישות לתואר ראשון.

קורסים מקוונים זוכים להכרה באוניברסיטה הפתוחה רק אם המטלות בהם והבחינה על חומרי הלימוד בקורסים התבצעו בפיקוח, בדרך כלל במרכזים שבהם הסטודנטים מתבקשים לבוא ולהיבחן תוך זיהוי קפדני שלהם.

אשר ליישומם של קורסים מקוונים באוניברסיטה הפתוחה, אין כיום באוניברסיטה הפתוחה קורסים המקוונים באופן מלא: המבחנים הסופיים נערכים כולם במרכזי לימוד, כאשר הסטודנטים מתבקשים להתייצב ולהזדהות לפני הבחינה.⁴⁹

3. הטכניון

מספר קורסים מוקלטים והועלו לאתר YouTube, כגון הרצאותיו של פרופ' אביב צנזור בקורסי חשבון אינפיניטסימלי.⁵⁰ בנוסף, מוצעות מספר פלטפורמות לשילוב כלים טכנולוגיים בהוראה.⁵¹ זאת ועוד, סטודנטים אשר התקבלו לטכניון יכולים לצפות בהרצאות מוקלטות בפיסיקה, מתמטיקה ומידע שימושי לסטודנטית המתחילה. ההרצאות המוקלטות נועדו לעזור בריענון החומר שנלמד בתיכון ולהציג את הידע הנדרש כבסיס ללימודי המתמטיקה והפיסיקה בטכניון.⁵²

⁴⁷ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 20.

⁴⁸ אוניברסיטת בן גוריון בנגב אגף מחשוב ומערכות מידע "מדור טכנולוגיות למידה".

⁴⁹ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 21.

⁵⁰ חדר"א 1, אביב צנזור.

⁵¹ הטכניון מכון טכנולוגי לישראל "המרכז לקידום הלמידה וההוראה".

⁵² לימודי הסמכה הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל "הכנה טובה לטכניון".

כן יצוין, כי בחלק מהאוניברסיטאות קיים שירות מודל (Moodle), בו מצויים אתרי הקורסים.⁵³ בנוסף, קיימת אפשרות לגשת לחלק מהספרים הנמצאים בספרייה מרחוק.⁵⁴

4.3. הלמידה המקוונת בישראל – סוף דבר

לסיכום, כפי שניתן לראות, לא קיימת מדיניות סדורה באשר ללימודים מרחוק באוניברסיטאות. אימוץ הלימודים מרחוק תלוי בגישתה וברצונה של האוניברסיטה. מובן, שההיערכות ללמידה מקוונת אמנם לא תוכננה למקרה של מגיפה, אלא למטרת חירום. סביר להניח, שההיערכות באה על רקע המצב הגיאוגרפי-פוליטי הרגיש במדינת ישראל, הגורם לגורמי ההחלטות למקד את מאמציהם במחשבה על מצבי חירום בטחוניים, שעלולים להשבית את מערכת הלימודים. זו, ככל הנראה הפעם הראשונה בה מספר רב של מוסדות נאלצים להשתמש בכלי הלמידה מרחוק, כפלטפורמה עיקרית ולזמן ממושך, שכן בעשור האחרון הפעם היחידה בה הייתה מדינת ישראל בעיצומה של לחימה ממושכת תוך איום ממשי על העורף הישראלי, אשר פגע בשגרת החיים, הייתה מבצע "צוק איתן" שהתרחש בחודשי הקיץ, לאחר סיום הסמסטרים באוניברסיטאות.

זאת ועוד, יצוין כי לא כל האוניברסיטאות היו ערוכות במלואן. למשל, האוניברסיטה העברית דחתה את תחילת הסמסטר השני בשבוע, ואוניברסיטת תל-אביב שעבדה בתחילה עם שתי פלטפורמות: Unicko ו-Zoom,⁵⁵ ועברה לעבוד עם האחרונה בלבד.

על-כן, דומה כי נוצרה הזדמנות לבחון את הדברים לעמקם, ולגבש מדיניות קונקרטית וקווי יסוד ברורים. מגפת הקורונה מאלצת את האוניברסיטאות "לפעול תחת אש". לאחר סיום המשבר, על המועצה להשכלה גבוהה ועל האוניברסיטאות להעמיק החשיבה ולבצע הסדרה ממוסדת של הנושא. נראה, כי הדרך המתאימה היא להקים ועדות בנושא אשר יגישו דו"ח ובו המלצות כיצד לשפר את אופן הלמידה מרחוק לקראת מצב החירום הבא. ברי, כי על ההמלצות להוות קווים מנחים כלליים ולא כללים נוקשים, כך שלמרצה תהא "יכולת תמרון" להתאים את אופן ההוראה לצרכי הקורס, המשתנים בין הדיסציפלינות והאוניברסיטאות. כך, במצב החירום הבא, הפגיעה בשגרת החיים תצטמצם. כמו-כן, ראוי לבחון את שילוב ההוראה המקוונת באופן אינטנסיבי יותר בשגרת ההוראה האקדמית, גם בימים כתיקונם. המצב שנכפה על הקהילה האקדמית עקב המגפה מאפשר לאוניברסיטאות להסיק מסקנות אודות ההשפעות לחיוב או לשלילה של ההוראה המקוונת.

5. משפט משווה – למידה מקוונת במדינות שונות בעולם

הפרק להלן מציג סקירה של מגוון מדינות ברחבי העולם, השונות זו מזו מבחינה גיאוגרפית (ממגוון יבשות: אירופה, אסיה, אוסטרליה, צפון אמריקה ודרום אמריקה) והתפתחות טכנולוגית (למשל, דרום קוריאה כדוגמה למדינה מתקדמת מאוד מבחינה טכנולוגית) ובוחן כיצד כל מדינה מתמודדת עם סוגית הלמידה המקוונת, הן ברמת המדיניות והן ברמת המוסדות.

⁵³ העברית – "Huji moodle 2019/20"; הטכניון – הטכניון מכון טכנולוגי לישראל "אתר הקורסים של הטכניון - סמסטר אביב תש"ף - למידה מקוונת בכיף"; תל-אביב – אוניברסיטת תל אביב "למידה אקדמית ברשת" אריאל – אוניברסיטת אריאל בשומרון "מערכת Moodle"; אוניברסיטת חיפה "שער למידה/הוראה מתוקשבת Moodle"; בן גוריון – אוניברסיטת בן גוריון בנגב "ברוכים הבאים לאתרי קורסי תש"פ - מדור טכנולוגיות למידה".

⁵⁴ למשל, באוניברסיטת תל אביב – "דעת"א".

⁵⁵ יהודה קונפורטס "כך נערכה אוניברסיטת תל אביב ללמידה מקוונת בסמסטר ב'" אנשים ומחשבים 15.03.20.

5.1. אוסטרליה

א. מדיניות למידה מקוונת

בשנת 1993 נוסד ארגון Open Learning Australia בחסות מספר אוניברסיטאות באוסטרליה אשר מטרתו הייתה להנגיש למידה אקדמית במספר מוסדות להשכלה גבוהה באמצעות למידה מקוונת. **ברקע, עמדה השאיפה לאפשר לאוכלוסיות מרקע סוציו-אקונומי נמוך גישה נרחבת להשכלה גבוהה.** ב-2004 הממשל הפדראלי באוסטרליה הצטרף למימון היוזמה ושמה ל- Open Universities Australia.⁵⁶ כיום ארגון זה מאפשר למידה מקוונת ב-17 אוניברסיטאות באוסטרליה, חלקן בין המובילות בעולם.⁵⁷ עבור אזרחים (לרבות אזרחי ניו זילנד ותושבי קבע) עלות הלימודים במסגרת מקוונת מוגבלת ונתונה למספר תוכניות סיוע כלכלי. עלות לימודים מחולקת למקבצים אשר עבור כל אחד מכסת עלות מקסימלית. לדוגמה, נכון לשנת 2019 עבור המקבץ היקר ביותר (הכולל משפטים, רפואה, כלכלה ועוד), המימון המקסימאלי שיוטל על הסטודנט הינו של AUD 1,369. עם זאת, ישנה תוכנית ממשלתית לסיוע כלכלי לסטודנטים במימון עלות הלימודים (HELP-HECS). OUA מאפשר גם לסטודנטים שאינם אזרחים אוסטרליה ושלא מתגוררים בה, להירשם ללמידה מקוונת ולהשלים תארים במתכונת זו. זאת, עבור עלות אחרת שלא במימון ממשלתי ושנקבעת לפי תוכנית ומוסד הלימוד.⁵⁸ הארגון פועל כך שראשית, הסטודנט נרשם דרכו למספר קורסים בנושאים או מקצועות כרצונו – הרישום יכול להיות עבור קורסים נפרדים או במסגרת תוכנית לימוד של תואר. עבור כמעט כל הקורסים אין תנאי קבלה מקדימים. ככל שהסטודנט מתקדם בקורסים ומצליח בהם לפי שלבים שנקבעו, הוא נרשם כסטודנט באוניברסיטה שבחסותה הוא מבצע את הלמידה המקוונת. האוניברסיטה היא זאת שאחראית על הפיקוח וניהול ההתקדמות האקדמית של הסטודנט, לרבות על הבחינות. כאשר הסטודנט משלים את כל הקורסים הנדרשים בתוכנית הלימוד הוא מקבל תואר מאותה אוניברסיטה במקצוע אותו הוא למד. בכך, שיטה זו של למידה מקוונת מאפשרת לסטודנטים שלא עונים לתנאי הקבלה של מוסדות הלימוד להתקדם בלימודיהם, להוכיח את יכולתם ולרכוש השכלה גבוהה. החל מהרישום ראשוני, עומדת לסטודנטים תקופה של עד 10 שנים כדי להשלים את התואר.⁵⁹ מרבית הלימודים בתוכניות הלמידה המקוונת נעשים און-ליין. עם זאת עבור קורסים מעשיים ייתכנו דרישות נוכחות בשיעורים פרונטאליים, אך מדובר על מספר קטן מהתכנים בתוכניות הלימוד. התאמת לוח הבחינות ותוכניות הלימוד עבור כל סטודנט נעשית לצרכיו, כך שמוצעות מתכונות לימוד תקופתיות (רבעוניות) או סמסטריאליות. כמו כן, מערכת מתקדמת מאפשרת התאמה של מקום הבחינה וגמישות לשינויים.⁶⁰

ב. למידה מקוונת בעקבות משבר הקורונה

בעקבות התפשטות נגיף הקורונה רוב האוניברסיטאות באוסטרליה עברו למתכון למידה מרחוק. עם זאת, ממשלת אוסטרליה לא הטילה מגבלות נוקשות על פעילות המוסדות להשכלה גבוהה, אלא רק המליצה **בחום שיינקטו במנגנונים לשם מזעור סכנת הידבקות.** בעקבות כך, רוב המוסדות נמצאים בתהליכי הכנה, או כבר עברו בהצלחה למתכונת מקוונת. אולם, מספר מוסדות שלא נמנים עם המוסדות המובילים במדינה כמו university of the sunshine coast בקווינסלנד, בכל זאת מתעקשים, ונכון לסוף חודש מרץ המשיכו עם חלק או כלל התכנים הפרונטאליים בקמפוסים. יצוין כי המשבר הכלכלי העז שמתפתח בעקבות התפשטות המגפה מכה באוניברסיטאות אוסטרליה בצורה קשה במיוחד. מוסדות אלו מכשירים סטודנטים

⁵⁶ Open Universities Australia, [About Us](#), April 18, 2020

⁵⁷ Open Universities Australia, [Universities](#), April 18, 2020

⁵⁸ Open Universities Australia, [Fees](#), April 18, 2020

⁵⁹ Open Universities Australia, [General FAQ](#), April 18, 2020

⁶⁰ Open Universities Australia, [Exams FAQ](#), April 18, 2020

בינלאומיים רבים, בעיקר ממדינות דרום אסיה, שכעת אינם יכולים להגיע לאוסטרליה, או לחלופין, לא יכולים לחזור למדינותיהם ונקלעים לקשיים כלכליים. סטודנטים אלו לא מקבלים מענקי סיוע ותמיכה שמחולקים לאזרחי אוסטרליה בעקבות המשבר. ההפסדים של סקטור ההשכלה הגבוהה באוסטרליה צפויים להיות גבוהים מ-1.2 ביליון AUD ולגרום לפיטורים של כ-21,000 אנשי סגל, זאת למרות הבטחות פדראליות על סך 18 ביליון AUD למימון האוניברסיטאות בשנה 2020 ועוד 100 מיליון AUD בהקלות מס.⁶¹

5.2. ארגנטינה

א. מדיניות למידה מקוונת

בארגנטינה פועלים מוסדות להשכלה גבוהה פרטיים וציבוריים. בין אלו הציבוריים פועלת **אוניברסיטה פתוחה בעלת יוקרה לא מבוטלת כבר שנים רבות, שמאפשרת למידה במתכונת מקוונת בעיקרה, זאת בשל התפתחות הטכנולוגיה**. יחד עם זאת, מאז 1998 התפתחו במדינה פלטפורמות מגוונות של קמפוסים וירטואליים שמאפשרות למידה של קורסים בודדים או מסודרים בתוכניות לימוד. שכן הלימוד במוסדות הציבוריים ממומן במלואו ע"י הממשלה והקבלה אינה מותנית בתנאים מקדימים. לכן, מטרת הפיתוח של מרחבים ווירטואליים במוסדות אלו, משמעה לאפשר גמישות רבה יותר לסטודנטים שאינם עוסקים בלימודים שלהם באופן בלעדי, ופחות מכוונת להוזלת עלויות הלימוד או הנגשת תנאי הקבלה לאוכלוסיות מוחלשות. אולם, לא נראה כי ממשלת ארגנטינה תומכת במפורש בפתיחת מתכונות לימוד מקוונות, אלא שאלו נוצרות ביוזמת המוסדות עצמם. עם זאת, חלק מהאוניברסיטאות הציבוריות (כמו UBA – Universidad de Buenos Aires, האוניברסיטה הגדולה והחשובה בארגנטינה) פיתחו פלטפורמות מקוונות להעברת קורסים במסגרת התארים הפרונטליים או פיתחו תארים מקוונים ממש.⁶² היום פועלות לפחות 5 פלטפורמות ווירטואליות ללימוד מקוונת. כמו כן, גם חלק מהמוסדות הפרטיים מציעים קורסים פתוחים או תארים מקוונים.⁶³

ב. למידה מקוונת בעקבות משבר הקורונה

ארגנטינה נמצאת בסגר מונע בעקבות משבר הקורונה, במסגרתו בוטלו הלימודים באוניברסיטאות אשר נאלצו להסתגל למציאות החדשה. במסגרת ההסתגלות, האוניברסיטאות עברו למתכונות למידה מקוונת, במסגרתן מתבצעות גם בחינות וטקסי קבלת תואר. כמו כן, אף התבצעו הגשות תזה במתכונת זו בפעם הראשונה באחת האוניברסיטאות. בנוסף, נפתח הקמפיין "הישארו בבית" במסגרתו האוניברסיטאות מעמידות קורסים מקוונים רבים לרשות הציבור הרחב בחינם. בין התכנים שמשותפים ע"י האוניברסיטאות במסגרת הקמפיין גם סרטים של סטודנטים ואנשי סגל, סיורים במוזיאונים ועוד.⁶⁴

5.3. גרמניה

א. מדיניות למידה מקוונת

מדיניות גרמניה ביחס לעידוד פלטפורמות למידה מקוונת, כמו ברוב ההיבטים, כוללת מאמצים ברובד המדינתי וברובד העל-מדינתי במסגרת האיחוד האירופי. לכן, הניתוח מתחיל מהרובד המקרו, הרובד האירופי. בעקבות ההתפתחות של למידה מקוונת בארה"ב, גופים אירופאים התחילו לעודד מהלכים דומים

⁶¹ See Christopher Knaus & Michael McGowan, [Australian university orders return to face-to-face teaching amid coronavirus pandemic](#), THE GAURDIAN Mar. 20, 2020

⁶² Universia, [Qué es un campus virtual y cómo funciona?](#) (last visited April 18, 2020)

⁶³ Marcela Posada, [Plataformas de educación virtual o a distancia en Argentina](#), MAESTROS DEL WEB Aug. 7, 2012

⁶⁴ Ministerio de Educación, [Universidades en tiempo de Coronavirus: clases virtuales y colaciones por streaming](#), ARGENTINA.GOB.AR Apr. 1, 2020

באזור. במסגרתם החל לפעול ארגון Study Portals ובחסותו הוקם אתר Distance Learning, אשר מרכז באופן מאוחד את כלל האפשרויות ללמידה מקוונת המוצעות במדינות אירופה. פלטפורמה זו נפתחה ב-2012, ממומנת ע"י האיחוד האירופי ופותחה בשיתוף החברה האירופית לאוניברסיטאות בלמידה מרחוק Erasmus+, ⁶⁵ במסגרת תכנית European Association of Distance Teaching Universities – EADTU). של האיחוד האירופי, סטודנטים אירופאים יכולים לזכות לסיוע כלכלי במימון לימודים מקוונים.⁶⁶ ברובד המדיני, אוניברסיטאות גרמניות רבות משתתפות בפלטפורמות ללמידה מקוונת, אלו פרוסות בכל המדינה ומציעות קורסים בודדים, הכשרות מקצועיות, קורסים מתקדמים והן מסלולים אקדמיים לרבות תארים מתקדמים. חלק מקורסים אלו כרוכים בעלויות לא מבוטלות, אך חלק מן המוסדות להשכלה גבוהה מציעים קורסים מקוונים פתוחים להמונים (MOOC). בנוסף, מתגברות הדרישות ליצירת מסלולים אקדמיים המשלבים למידה פרונטאלית ומקוונת.⁶⁷ כעת, קיימת יוזמה ברמה המדינית להקמת פלטפורמה לאומית להשכלה גבוהה מקוונת. עם זאת, התוכנית עודנה בשלבי התהוות, במסגרתם נבחנת הדרך הנכונה לבצע את המהלך והתמודדות עם כשלים אפשריים.⁶⁸

ב. למידה מקוונת בעקבות משבר הקורונה

הלמידה האוניברסיטאית בגרמניה טרם עברה למתכונת מקוונת בעקבות המשבר, אולם אוניברסיטאות רבות נערכות לכך. תחילת התפשטות הנגיף בגרמניה החלה במהלך חופשת הסטודנטים ובכך הוחלט להשהות את תחילת הלימודים עד סוף אפריל-תחילת מאי בהתאם למדינות בפדרציה הגרמנית. נכון לזמן כתיבת מסמך זה, האוניברסיטאות והרשויות טרם פרסמו האם הלימודים יתחילו כסדרם או שמא יעברו ללמידה מקוונת כפי שקורה בהרבה מדינות בעולם בעקבות המשבר.⁶⁹

5.4. דרום קוריאה

א. מדיניות למידה מקוונת

התפתחות הלמידה המקוונת בדרום קוריאה קשורה באופן הדוק להתפתחות המהירה של תעשיית טכנולוגיית המידע והתקשורת במדינה הנתמכת בידי הממשלה. הציבור הדרום קוריאני שם דגש רב על השכלה בכלל, והשכלה גבוהה בפרט. לראייה, שיעור ההרשמה למוסדות להשכלה גבוהה בכל שנה הוא כ-70% במוצע. לכן, הממשלות לאורך השנים ראו לנכון להשקיע בתכנים דיגיטליים ותשתיות שיאפשרו לסטודנטים לצרוך תכנים אלו. למידה מקוונת הפכה לכלי לימודי חשוב במוסדות הבינלאומיים להשכלה גבוהה במדינה האסייתית. מספר הולך וגדל לאורך השנים של סטודנטים זרים משתמשים בקורסים מקוונים שמציעות האוניברסיטאות על מנת לקבל תארים אקדמיים. בין האוניברסיטאות שמציעות למידה מקוונת עבור סטודנטים זרים ניתן למנות את אוניברסיטת קוריאה ואוניברסיטת יונסיי.⁷⁰

למידה מקוונת, או בשמה האחר "למידה מרחוק" אינה רק כלי עבור לימודיים גבוהים, אלא גם עבור תלמידי בתי הספר בדרום קוריאה. ה-EBS, רשות השידור החינוכית במדינה, מעבירה תכנים חינוכיים

⁶⁵ Carmen Neghina, *Europe catching up on online education*, STUDY PORTALS (2012).

⁶⁶ EUROPEAN COMMISSION, *ERASMUS+*, Apr. 19, 2020.

⁶⁷ Johannes Gobel, *Digital Learning*, DEUTSCHLAND.DE Sept. 30, 2019.

⁶⁸ Hochschulforum Digitalisierung, *Scalability Of Online Education In Germany: A National Platform*.

Apr. 19, 2020.

⁶⁹ Studying in Germany, *How Are German Universities Responding to Coronavirus Pandemic*, Apr. 19, 2020.

⁷⁰ ScienceDirect, *Learner's acceptance of e-learning in South Korea: Theories and results*, June 14, 2009.

ולמודיים בטלוויזיה וברדיו בחינם.⁷¹ כבר בשנת 2001 הרשות החלה לשדר הרצאות והעבירה תכנים גם באופן מקוון בעזרת תוכנה ייעודית של EBS.⁷²

ב. למידה מקוונת בעקבות משבר הקורונה

כ-5.4 מיליון תלמידי בית ספר בדרום קוריאה עברו ללמידה מקוונת כתוצאה מההסגר שנקטה המדינה על מנת להתמודד עם מגפת הקורונה. שר החינוך הדרום קוריאני התבטא בחודש מרץ וטען שמעבר ללמידה מקוונת הוא מהלך "מתאים" עבור המדינה מאחר והיא "מעצמת IT" (טכנולוגיית מידע). אכן, דרום קוריאה היא מדינה בעלת יכולות טכנולוגיות מן המשובחות בעולם, שבה אחוז המכשירים החכמים כגון מחשבים, טאבלטים וטלפונים לנפש הוא מהגבוהים בעולם. ואולם, נראה שבמקרה זה הסטטיסטיקה אינה מראה את התמונה במלואה. לפי משרד החינוך הדרום קוריאני, כ-85 אלף תלמידים חסרים מכשור מתאים, בעיקר טאבלטים ו/או מחשבים, על מנת שיוכלו להשתתף בלמידה מרחוק, כאשר הממשלה יכולה לספק רק כ-38 אלף מכשירים בתקופה הקרובה.⁷³ עובדה זו מדגישה את בעיית אי-השוויון במדינה, ומראה שלמרות שבשנים אחרונות הייתה צמיחה בלמידה מקוונת לילדים צעירים, מדובר היה בעיקר בלימודי העשרה בתשלום ולא כחלק מתוכנית לימודים במסגרת חובה עבור כלל התלמידים.⁷⁴ בעיה נוספת שעולה היא מצב התשתיות באזורים הכפריים שאינו מאפשר תקשורת אלחוטית ברמה מספקת. הממשלה הדרום קוריאנית הבטיחה להקצות סכום הקרוב ל-1.2 מיליון דולר על מנת לשפר את מצב התשתיות באזורים הכפריים, אך נראה שזהו מצב בלתי נמנע שחלק מהתלמידים יתחילו לפגר בחומר הלימוד בגלל בעיה זו.⁷⁵

כאמור, למערכת החינוך במדינה האסיאתית יש כבר ניסיון בלמידה מקוונת, שכן עוד לפני פרוץ משבר הקורונה, נעשה שימוש ב EBS. אולם, כעת, לנוכח העלייה החדה בשימוש שנעשה בתוכנה והעומס הרב שנוצר, השידורים הפכו למאוד לא יציבים ולא פעם שיעורים בוטלו או נדחו בגלל בעיות טכניות כמו קריסת השידור.⁷⁶ למורים עצמם יש חופש פעולה די רחב בנוגע לכלים הטכנולוגיים בהם הם יכולים להשתמש לשם העברת השיעור, בין אם זה תוכנת זום, Google Forms, Google classroom ואפילו ב YouTube.⁷⁷

המעבר ללמידה מקוונת מעורר גם קשיים פדגוגיים ולא רק טכניים במהותם. נראה שמערכת החינוך עדיין חסרת תשובות בנוגע לשאלה כיצד לבצע מבחנים, הערכות תלמידים ומשימות שדורשות עבודת יד בלמידה מקוונת דרך הרשת. הבעיה מחריפה מאחר והממשל לא מסר מידע קונקרטי לגבי צפי של חזרה ללימודים, ונראה שלא קיימת מדיניות סדורה בנושא והמצב גורם לבלבול בקרב מקבלי ההחלטות.⁷⁸

בכל הנוגע למוסדות להשכלה גבוהה, גם כאן יש ביטוי להיות דרום קוריאה מדינה בעלת אוריינטציה טכנולוגית גבוהה. כ-6 אוניברסיטאות דיגיטליות עשו שימוש בהרצאות מוקלטות שנשלחות לתלמידים ובמערכת לימוד מקוונת אשר שולחת לסטודנטים עבודות על פיהם הם מקבלים ציון עוד מלפני פרוץ הנגיף. כך שמבחינתן, המצב כיום לא שינה בצורה דרסטית את אופי הלימוד מרחוק הנהוג בהן. שאר האוניברסיטאות ומוסדות החינוך להשכלה גבוהה עברו ללמידה מקוונת עוד בתחילת חודש מרץ, בכך

⁷¹ EBS, [Introduction](#)

⁷² UNESCO ITE, [E-learning in the Republic of Korea](#)

⁷³ The Diplomat, [South Korea's Coronavirus-Era Online Learning Hits Snag](#) April 15, 2020

⁷⁴ U.S. NEWS, [Countries Face an Online Education Learning Curve](#), April 2, 2020

⁷⁵ לעיל הי"ש 73.

⁷⁶ שם.

⁷⁷ FORBES, [Teachers Grapple With Online Classes As South Korea Goes Back TO School](#) April 10, 2020

⁷⁸ The Diplomat, [South Korea's Coronavirus-Era Online Learning Hits Snag](#), April 15, 2020

הקדימו בכמה שבועות את בית הספר במדינה, ונראה שהסטודנטים התרגלו ללמידה מרחוק בצורה מהירה וקלה יותר לעומת תלמידי בית הספר במדינה.⁷⁹

למרות שעדיין לא ניתנו נתונים רשמיים לכך, ניתן לשער מדוע סטודנטים ומוסדות להשכלה גבוהה הסתגלו בצורה טובה יותר לשינוי מאשר בבתי הספר. ראשית, קשה לתאר מצב שבו לסטודנט דרום קוריאני חסר את המכשור הטכנולוגי המתאים למעבר לסוג למידה כזאת. כיום, קשה עד בלתי אפשרי לרכוש השכלה גבוהה, בכל תואר אשר יהיה, ללא שימוש תכופ בטאבלט או מחשב, בין אם לחיפוש מידע, התנהלות מול מרצים מעבר לשעות הלימודים ואפילו לצורך תמלול ההרצאות עצמן. בנוסף, בעיית התשתיות שהוזכרה כמכשול עבור תלמידים פחות רלוונטית עבור סטודנטים, מאחר ורוב האוניברסיטאות ממוקמות בערים גדולות ומפותחות ללא בעיית התשתיות שקיימת בכפרים ועירות קטנות. לראיה, 7 מתוך 10 האוניברסיטאות הטובות בדרום קוריאה ממוקמות בסיאול, עיר הבירה של המדינה.⁸⁰ הסטודנטים מתגוררים ככל הנראה בדירות בעיר או במעונות בקמפוס האוניברסיטה, ולכן יש להם גישה קלה ונוחה יותר לאינטרנט מהיר שמאפשר למידה מרחוק.

5.5. ארצות הברית

א. מדיניות למידה מקוונת

לפי מקורות אמריקאיים, למעלה מ-3 מיליון סטודנטים נרשמים לקורסים מקוונים בארצות הברית כל שנה. בתחום הלמידה המקוונת נראה שדווקא מוסדות החינוך הציבוריים מובילים על פני אלו הפרטיים, לכל הפחות מבחינה כמותית. בתי הספר הציבוריים מציעים כ-82% אחוז יותר קורסים מקוונים מאשר בתי הספר הפרטיים. 52% מכלל הקורסים המקוונים הקיימים מוצעים על ידי מכללות המעניקות לימודי תעודה - תארים אקדמאיים זוטרים לבוגרי מסלולי לימודים במוסדות להשכלה גבוהה אשר אינם זכאים לתואר ראשון. אוניברסיטאות המעניקות תואר ראשון אחראיות רק על כ-8% אחוז מכלל הקורסים המקוונים. לפי משרד החינוך האמריקאי רוב הקורסים המקוונים ממלאים את תפקידה של הוראה מתקנת - מעניקים לבוגרי תיכונים אפשרות לשפר חלק מציוני הבגרות שלהם.⁸¹

ב. למידה מקוונת בעקבות משבר הקורונה

עוד לפני פרוץ מגפת הקורונה, ענף הטכנולוגיה העוסק בחינוך גלובלי, אשר כולל בתוכו למידה מקוונת, היה בעל נפח השוק הגדול ביותר בארצות הברית מבין מדינות העולם. צ'יפ פוצ'אק, מנכ"ל ומייסד חברת 2U, טוען כי ארה"ב הייתה אחת המדינות המוכנות ביותר למעבר המאסיבי ללמידה מרחוק, מאחר ובמדינה קיימות תוכניות העשרה ותארים רבים שמועברים בצורה מקוונת. למרות זאת, נראה כי מערכות מקוונות אינן ערבות ללמידה אפקטיבית. המעבר ללמידה מקוונת מלאה היה מאתגר אפילו עבור אוניברסיטת הרווארד, מהטובות בעולם. בית הספר לעסקים של אוניברסיטת הרווארד אשר השתמש באופן קבוע בתוכנה ללמידה מקוונת להעברת חלק מהקורסים עוד לפני פרוץ המגפה, נאלץ לבצע במהירות רבה התאמה של קורסים שמועברים באופן פרונטלי גם כן לאופן מקוון. הצוות הפדגוגי מנסה ככל יכולתו להעביר קורסים של עד 90 משתתפים בתוכנת הזום מבלי לוותר על אופן הלימוד המזוהה עם האוניברסיטה של לימוד על דרך הדיון. פטריק מוליין, מנכ"ל בית הספר לעסקים המקוון של הרווארד טוען שאחרי סיום המגפה

⁷⁹ לעיל ה"ש 77.

⁸⁰ TOPUNIVERSITES, *Top 10 Universities in South Korea*, October 23, 2018

⁸¹ Eleed. *eLearning in the USA: A Standard: The Benchmark?*

והאפשרות לחזור לשגרה, קורסים יחזרו להיות מועברים באופן פרונטאלי מאחר שלדבריו "יש משהו ייחודי ומיוחד בלהיות נוכח פיזית".⁸²

המעבר ללמידה המקוונת בבתי הספר, היה קשה יותר מאשר במוסדות להשכלה גבוהה. הסיבה לכך היא שלעומת מוסדות להשכלה גבוהה, בתי הספר צריכים להעביר את הלמידה לאוכלוסייה רחבה ומגוונת יותר מאשר אוכלוסיית הסטודנטים. המעבר המהיר והכפוי ללמידה מקוונת מדגיש את אי-השוויון והפערים הקיימים בין התלמידים, המחוזות ובתי הספר ברחבי ארה"ב. עבור תלמידים המגיעים ממשפחות ממעמד בינוני-גבוהה, המעבר הוא קל יותר. לרוב הם בעלי מכשור טכנולוגי מתאים, למשפחה יש מספיק מכשירים עבור כל בני הבית הזקוקים להם לצורך הלמידה, קיימת גישה לאינטרנט ומקום המגורים מאפשר לשבת מול מסך המחשב ולהתרכז בשיעור. עבור תלמידים ממשפחות בעלות הכנסה נמוכה, שהם קצת יותר ממחצית מכלל תלמידי מערכת החינוך הציבורית בארה"ב, המעבר ללמידה מקוונת יוצר קשיים שלא היו מוכרים קודם. ראשית, לתלמידים רבים פשוט אין גישה לאינטרנט על מנת ללמוד באופן מקוון. הערכות מדברות על כ-12 מיליון תלמידים להם חסרה גישה לאינטרנט פס רחב. שנית, במשפחות רבות מספר הנפשות בבית עולה על מספר המכשירים הטכנולוגיים הנחוצים ללמידה מקוונת. יש הורים אשר נותנים לילדיהם להשתמש במכשירי הטלפון החכמים שלהם על מנת ללמוד, אבל אם ההורים זקוקים לטלפון על מנת להמשיך לעבוד, הלימודים פשוט יידחקו לעדיפות שנייה. בגלל בעיות אי-השוויון האלו, קיימות הצעות לפיהן בתי ספר ציבוריים יגשרו על הפער שיווצר בחומר הלימוד על ידי לימודי קיץ.⁸³ ההצעה מעלה שתי סוגיות. הראשונה, מהיכן יגיע המימון הנוסף הדרוש לכך, כולל משכורות למורים על חודשי העבודה הנוספים? הפתרון לכך יכול להגיע בדמות 13.5 מיליארד דולר שהוקצו לבתי ספר ברחבי ארה"ב על ידי הסנאט לצורך תשלום שכר לצוות העובדים ולרכישת מכשירי טכנולוגיה.⁸⁴ שנית, נשאלת השאלה האם בזמן הקיץ יהיה בכלל ניתן להעביר שיעורים פרונטאליים. למרות מגמת השיפור העולמית בקצב ההדבקה, לא ניתן להבטיח שמגמה זו תשמר.

בארה"ב אין מדיניות אחידה בנוגע ללמידה מרחוק, וכל מדינה, ואפילו מחוז בוחרים בדרך התמודדות משלו. בפילדלפיה, מחוזות שוקלים להשתמש ב"ימי שלג" (ימים שבהם מוכרז חופש במערכת החינוך עקב מזג אוויר) שנותרו להם מהחורף האחרון, על מנת להודיע על יציאה לחופשות בתקופה הקרובה. בשיקגו, המורים מלמדים רק "לימודי העשרה" שלא כלולים בתוכנית הלימוד על מנת לא לגרום לפער בין התלמידים. "לוס אנג'לס המאוחדת", מערכת החינוך הציבורית בלוס אנג'לס המשתמשת בשירותי השידור של תחנות ציבוריות מקומיות, מנסה להגיש את חומר הלימוד על ידי שידור חלק מהתכנים בטלוויזיה. **פלורידה, היא דוגמה למדינה שעברה בקלות ובמהירות ללימודים מרחוק בצורה מקוונת, זאת הודות ל- Florida Virtual School או בקצרה FLVS. מדובר במערכת חינוך ציבורית של 12 שנות לימוד (יסודי עד תיכון) הקיימת מעל שני עשורים. לפני פרוץ המגפה ה-FLVS כלל 200,000 תלמידים, מרביתם מתגוררים בפלורידה, אך מקצתם מכל שאר 50 המדינות. כעת, FLVS שואפים להכפיל את מספר התלמידים עד סוף אפריל. כמו כן, הם מלמדים כ-10,000 מורים ברחבי פלורידה כיצד להתאים את חומר הלימוד ומערכי השיעור ללמידה מקוונת מרחוק. בכל הנוגע לתלמידים אשר להם יש מחסור במכשירים לצורך לימוד מקוון, בתי ספר ציבוריים במחוז דובל, המחוז הגדול ביותר במדינת פלורידה, משאילים מחשבים ניידים לתלמידים, כאשר ניתנת עדיפות לתמידי תיכונים וחטיבות הביניים על פני תלמידי בתי ספר יסודיים. בנוסף, קיים רעיון לחלק לתלמידים חבילות שיעורי בית רגילים מנייר. אולם, כרגע מדובר רק בתוכנית מוצא**

⁸² לעיל ה"ש 74.

⁸³ NPR, [The Biggest Distance-Learning Experiment In History: Week One](#) March 26, 2020

⁸⁴ שם.

אחרון מאחר ועדיין לא ברור מי יחלק, יאסוף ויבדוק את שיעורי הבית האלו. מדובר בתהליך לוגיסטי מורכב אשר בכדי להוציאו לפועל נדרש מימון, וזה כידוע מצרך נדיר כרגע.⁸⁵

5.6. שוודיה

א. מדיניות למידה מקוונת

בשוודיה, מספר אוניברסיטאות מציעות קורסים מקוונים של לימוד השפה השוודית אשר על בסיסן ניתנת האפשרות לקבל זכאות להמשך לימודים באוניברסיטאות עצמן. האוניברסיטאות הבולטות בתחום הן אוניברסיטת לינשפינג, אוניברסיטת לונד ואוניברסיטת סטוקהולם.⁸⁶

כמו כן, מספר אוניברסיטאות שוודיות מאפשרות לרכוש קורסים מקוונים קצרים אשר מהווים "השכלה נוספת". הכוונה היא כי בסיום הקורס התלמידים אינם זכאים לתואר כלשהו אלא רוכשים כלים ויידע פרקטי. אוניברסיטת צ'אלמרס לטכנולוגיה מציעה את המגוון הרחב ביותר של קורסים מקוונים, כולם בתחום הטכנולוגי/הנדסי ורובם אורכים כשישה חודשים. אוניברסיטת אומאו מאפשרת לרכוש קורסים יותר הומניים, לדוגמה קורס בנושא "ההיסטוריה של הכלכלה הבינלאומית", קורס שאורכו 3 חודשים בעלות של 2,268 אירו או קורס בנושא "בינלאומיות ועבודה סוציאלית" שאורכו 5 חודשים, בעלות של 2,673 יורו.⁸⁷

ב. למידה מקוונת בעקבות משבר הקורונה

לעומת שכנותיה הסקנדינביות דנמרק ונורבגיה, שוודיה נקטה במדיניות יותר מתירנית בכל הנוגע לבידוד חברתי בכלל, ולסגירת מוסדות חינוך בפרט. שוודיה הותירה לבתי ספר יסודיים וחטיבות הביניים להמשיך לפעול,⁸⁸ אך ב-17 למרץ הודיעה כי כל התיכונים ומוסדות להשכלה גבוהה יסגרו את שעריהם ויעברו ללמידה מרחוק.⁸⁹ כל אוניברסיטה בנתה לעצמה את דרך הפעולה על מנת להתמודד עם המצב. אוניברסיטת אופסלה, אוניברסיטה ציבורית הממוקמת בסטוקהולם, הודיעה כי מה-18 למרץ, כל ההרצאות, סמינרים, קבוצות דיון ומשימות ייערכו באופן מקוון דרך תוכנת הזום.⁹⁰ אוניברסיטת אופסלה כבר הודיעה כי גם המבחנים ייערכו באופן מקוון על ידי שימוש בתוכנת Inspera Assessment. אוניברסיטת לונד, מוסד להשכלה גבוה ומחקר הגדול בשוודיה, גם כן הודיעה כי מה-18 למרץ, בהתאם להחלטת הממשלה השבדית, הלימודים במוסד יעברו למתכונת של לימודים מרחוק. בהודעה שפורסמה באתר האוניברסיטה, נכתב כי מערכות הלימוד המקוונות העיקריות בהם ישתמשו המרצים והסטודנטים יהיו תוכנת הזום, תוכנת Canvas שהינה תוכנת לימוד של אוניברסיטת לונד אשר החלה לפעול מסתיו 2019 ותוכנת TEAMS, תוכנת צ'אט רבת משתתפים של חברת מיקרוסופט.⁹¹ אוניברסיטת סטוקהולם נתנה חופש פעולה רחב למרצים שלה ובאתר האוניברסיטה נכתב שהסטודנטים יקבלו הודעה מכל מרצה בנוגע לאופן בו יבחר להעביר את השיעורים המקוונים שלו.⁹² אולם, נראה שגם במקרה זה התוכנה אשר נבחרה לשימוש היא תוכנת הזום, כאשר מוצעות גם תוכנות אתנה (Athena) ותוכנת Exia לצורך ביצוע בחינות באופן מקוון.⁹³

⁸⁵ שם.

⁸⁶ Study in Sweden, [Full time Swedish courses](#)

⁸⁷ Studyportals, [Online short courses in Sweden](#)

⁸⁸ Euronews, ["It's a myth that life is going on as normal" says Swedish government](#), April 17, 2020

⁸⁹ Stockholm University, [Information for students and staff about the coronavirus](#), April 3, 2020

⁹⁰ Uppsala University, [FAQ: COURSES AND CLASSES](#)

⁹¹ Lund University, [Coronavirus information for students](#)

⁹² Stockholm University, [Information for students and staff about the coronavirus](#), April 3, 2020

⁹³ Stockholm University, [Study, teach and work online](#), April 3, 2020

6. היתרונות והחסרונות של למידה אקדמית מקוונת

בתקופה האחרונה מושמעת ביקורת חריפה, אשר נמתחת על הלימודים המקוונים שמועברים בגילאי היסודי והתיכון.⁹⁴ עם זאת, **בולטת בהיעדרה, ביקורת משמעותית עד כה על הלימודים באוניברסיטאות. להבנתנו, הבדלים אלה נובעים מההבדלים בין אוכלוסיות התלמידים והסטודנטים.** ניתן להניח שהסטודנטים לומדים בגיל "בשל" יותר ללמידה עצמאית מרחוק, ללא הקפדה יתרה על משמעת, ובוחרים להירשם ללימודים גבוהים (להבדיל מ"חוק חינוך חובה"). בנוסף, על פי רוב, סטודנטים רבים מחזיקים במחשב גם כך ברשותם, להבדיל מתלמידים, אשר פעמים רבות נאלצים להשתמש במחשבים של הורים ואחים.

באופן כללי, לא מעט נכתב על היתרונות הגלומים בלמידה מקוונת, ועל חסרונותיה. פרק זה יתיך מידע מניירות עמדה וכתבות רבות בנושא, תוך התמקדות בסקטור האקדמי. נציין, שנקודת המוצא של פרק זה היא ששאר מאפייני הלימודים באקדמיה לא ישתנו (ימשיכו להיות "מסגרות על" של תארים, מבחנים וקורסים).

6.1. יתרונות

ראשית, מהלך מסוג זה יגרום ככל הנראה להנגשה רחבה יותר של ההשכלה האקדמית. המהלך יוביל להיווצרות "פרופיל סטודנט" מגוון יותר, שיכלול גם אוכלוסיות שמקומן נפקד כיום מהאקדמיה. הנוחות הגלומה באפשרות ללמוד מהבית בשעות גמישות, תקל על אנשים עובדים ועל מגזרים שמתקשים להתנתק מהבית (דוגמת אימהות לילדים קטנים),⁹⁵ להצטרף למעגל הלומדים.⁹⁶

כמו כן, **ייעלם החשש מפני "הפסד חומר" ותכנון פרישת הקורס יותאם לכל סטודנט, בהתאם לצרכיו.** סטודנטים מצטיינים יוכלו להספיק חומר רב יותר, וסטודנטים מתקשים יוכלו להתקדם בקצב איטי יותר.⁹⁷

בנוסף, תגבר ההתאמה בין הסטודנט לבין מוסד הלימודים שבו יבחר ללמוד ויורו מחסומים פיזיים-גיאוגרפיים. כך, סטודנט מוכשר, יוכל ללמוד באוניברסיטה מובילה דוגמת MIT או INSEAD, ללא מעבר כפוי לבוסטון או לצרפת.⁹⁸ עובדה זו תסייע גם בהעלאת היכולת של התואר כ"פרוקסי-מנבא" לאיכויות הסטודנט.⁹⁹ כך, מעסיקים יוכלו להסתמך על התעודות האקדמיות שברשות הסטודנטים, שידורגו באמצעות איכות מוסד ההוראה בו למדו, בניקוי שיקולים גיאוגרפיים.

יתרון נוסף יתבטא בהפחתה משמעותית של העלויות הכרוכות ברכישת השכלה אקדמית. התשלומים עבור בנייני הפקולטה, הוצאות התחזוקה, החשמל והמים יופחתו באופן ניכר, והפחתה זו "תתגלגל" ותשפיע גם על עלות שכר הלימוד. גם סיבה זו תעלה את הנגישות שנדונה לעיל, ואנחנו עשויים לראות יותר סטודנטים מאוכלוסיות מוחלשות.¹⁰⁰

למידה שכזו, **תעביר ממד של "אחריות" על הלמידה אל כתפי הסטודנט.**¹⁰¹ רבים מהאנשים נכנסים למצב של "ראש קטן" בזמן שהם מצויים בקורס, ומבצעים רק את מה שהמרצה מבקש מהם. רק לאחר סיום

⁹⁴ ראו לדוגמה תמר טרבלסי חדד "ההורים: הלמידה מרחוק - כישלון חרוץ. המורים: לא יגזלו לנו את החופש הגדול" [Ynet](#) 19.04.2020

⁹⁵ יוער כי כמובן שגם במודל הלימודים הפיזי, רבות מהסטודנטיות הן אימהות. עם זאת, פעמים רבות חלקן נאלצות להפסיד שיעורים וקורסים רבים, עד שחלקן נאלצות להקפיא את לימודיהן.

⁹⁶ "יתרונות וחסרונות של קורסים מקוונים" EasyLMS (להלן: "EasyLMS") שם.

⁹⁸ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 7-8.

⁹⁹ מנלה, לעיל ה"ש 15, שם.

¹⁰⁰ שם.

¹⁰¹ סמדר סגליס "יתרונות וחסרונות של יום מקוון בבתי ספר תיכוניים" מס"צ - מופת טובב עולם 2011.

הקורס, כשהם מגיעים לביצוע התפקיד עצמו, הם חוזרים למצב של "ראש גדול", אשר מגיע עם קבלת האחריות. סטודנט עצמאי, אשר שולט בקצב התקדמות הלימודים בקורס, עשוי להגדיל ראש ואף להרחיב את אופקו, יותר מאשר סטודנט פסיבי בקורס בקצב קבוע.

כמו כן, ייתכן שהאוניברסיטאות, שלעיתים נחשבות למוסד מיושן שאינו מותאם לימינו, יקבלו נופך חדשני ועדכני. ייתכן, שנופך זה יהא מותאם יותר לשוק העבודה הנוכחי, אשר משתנה בקצב מהיר, בהתאם לקצב התפתחות הטכנולוגיה, וחייבור מתמיד לרשת האינטרנט.¹⁰² שיפור זה יחול הן בהיבט המהותי של הפתיחות ללמידה מסוג זה, והיתרונות שנמנים בפרק זה. וכן, בהיבט "הרד" של האוריינטציה הטכנולוגית שתשתפר בקרב המרצים והסטודנטים, בעקבות תוכנות ללמידה מרחוק.

ייתכן שלמידה מרחוק אף **תשנה את מאזן הכוחות בקרב הסטודנטים.** כך, סטודנטים אשר הרגישו שלא בנוח לדבר בפני כל הכיתה, מרגישים ביטחון רב יותר לכתוב בציאט הכיתתי במהלך ההרצאה, וכך גם קולם נשמע בשיח המקצועי. מדובר בנקודה חשובה, אשר מקנה "פה" לסטודנטים שאינם דוברים רהוטים בע"פ, או לכאלה הסובלים מביישנות.¹⁰³

כמו כן, יתאפשרו סיורים מצולמים במקומות מרוחקים, ולהתנסות בסימולציות אינטראקטיביות בין הסטודנטים.¹⁰⁴

היבט נוסף נוגע **ליכולת הלמידה והשיפור של איכות ההוראה.** כך, ניתן יהיה לאסוף מידע סטטיסטי על חלקים קשים במהלך הקורס, בהם סטודנטים נאלצו לצפות מספר רב יותר של פעמים, שיעורים אשר הופסקו באמצע, ואף לערוך בחינות מקוונות שייבדקו ללא מגע יד אדם. בכך תשתפר המדידה של תהליכי הלמידה והמרצים יקבלו משוב תמידי על עבודתם.¹⁰⁵

6.2. חסרונות

עם זאת, ישנם גם חסרונות בשיטה זו. ראשית, **תעומעם באופן משמעותי החוויה האקדמית.** ישנה חשיבות רבה לחוויה האקדמית, למפגש בשיעור ולאחריו, עם סטודנטים עמיתים ועם המרצים. יצירת Eco-System של למידה ושל הימצאות בספריה, בהרצאות ובחדרי הדיונים. מדובר במקום מפגש, לא פחות ממקום לשמוע בו הרצאות.¹⁰⁶

נוסף על הטיעון החברתי, והיכולת לשקוע "באוהלו של מחקר", מעניין לציין טיעון הנשען על הגישה האקדמית שרואה חשיבות בקשר עם "חוקר מוביל" ולא רק עם "מרצה יעיל". זאת, במטרה להיות קרובים למוקד הידע, ולספוג ממנו ככל שניתן. קרבה זאת, מאפשרת עריכת פרויקטים משותפים, אשר מפרים את קהילת הידע. **מעבר ללמידה מרוחקת, ישים זרקור דווקא על יכולת פרזנטציה טובה של המרצה, ולא דווקא על מחקר מעמיק.**¹⁰⁷ בהקשר זה נעיר שטיעון נגדי עשוי לגרוס כי דווקא בלמידה המקוונת יכולות הפרטנזציה של המרצה פחות מורגשות, וייתכן אף שיש היגיון בהפרדה בין החוקר, שאומנותו בכתבתו ובהעמקתו, להבדיל מהמרצה, שכוחו בפיו ובהרצאתו הנהירה.

¹⁰² סמדר אילוטוביץ "כל העולם כולו" בלוג חושבת תקשוב 2013.
¹⁰³ יורם קלמן "למידה מדין אקדמי – מסוקרטס ועד הפורום המקוון" הוראה באקדמיה – כתב עת לענייני הוראה במוסדות להשכלה גבוהה, עמ' 7 (להלן: "קלמן").
¹⁰⁴ "יתרונות טכנולוגיות למידה" אקדמיה מקוונת.
¹⁰⁵ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 7.
¹⁰⁶ מנלה, לעיל ה"ש 15, שם.
¹⁰⁷ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 9.

חסרון נוסף הוצף במחקר שערכו ד"ר עדי ברן וד"ר גל בן יהודה מהמחלקה לחינוך ופסיכולוגיה באוניברסיטה הפתוחה והוצג בכנס צייס לחקר טכנולוגיות חדשנות ולמידה, **לפיו תרחש פגיעה בתלמידים בעלי בעיות קשב וריכוז**.¹⁰⁸ אמנם, סטודנטים רבים שייכים לדור אשר רגיל לשבת שעות רבות מול מסכים, ובגיל זה מתפתחות פחות הפרעות קשב וריכוז.¹⁰⁹ לכן לכאורה, הפגיעה בהם עשויה להיות פחותה. עם זאת, נזכיר שחלק לא מבוטל מהסטודנטים, מתקשה בישיבה ממושכת שכזו מול מסכים, ומעדיף לנכוח בשיעור פרונטלי מול מרצה, והספריות מלאות בסטודנטים שמקפידים לשבת בספרייה מול הספר המודפס.

חסרון נוסף יעמוד בפני מורים אשר ירצו לפתח דיון מורכב, בדומה לשיטה הסוקרטית.¹¹⁰ אלה ייתקלו במחסום, שכן דיון אפקטיבי מוגבל ל-25 עד 30 איש. **קבוצה גדולה יותר תתקשה לקיים דיון אקדמי, ותיאלץ להסתפק בהעברת חומר בצורה פסיבית**.¹¹¹ למרות שגם בלמידה פרונטלית ישנם שיעורים לא מבוטלים המתקיימים במסגרות גדולות בהן מורכב לנהל דיון, נראה שהקושי מתחדד עוד יותר כאשר השיעור הוא מקוון בשל מגוון סיבות: ישנם סטודנטים שלא נוכחים בעת העברת השיעור אלא צופים בהקלטה מאוחרת יותר, לא לכולם ישנם מצלמות ומיקרופונים והסתגלות קשה יותר הן למרצים בניהול הדיון והן לסטודנטים בהשתתפות פעולה בפורמט המקוון.

היבט מטריד במיוחד של מתן אפשרות ללמידה פיזית, במחיר גבוה, לעומת למידה מקוונת זולה, הוא העמקה אפשרית של הפערים בין העשירים לעניים. תוצר לוואי זה, עלול להתרחש במקרה שתיווצר היררכיה של תארים, בין אלה הפיזיים, הנחשבים, שיוענקו לבני העשירים שיכולים לממן תארים שכאלה; לבין תארים "פשוטים", מינימליים וזולים, אשר יועברו מרחוק, ויוענקו לשכבות המוחלשות בחברה.¹¹² נציין שניתן להימנע מחיסרון זה, במקרה שלא תתאפשר התפתחות של שני מסלולים מקבילים והיררכיים (בין אם במעבר ללמידה מקוונת באופן נרחב ואף בלעדי, ובין אם בשילוב הלמידה המקוונת בתוך התארים הקיימים).

האוכלוסיות המוחלשות ייפגעו מכיוון נוסף, שכן הן צריכות יותר מאחרות תמיכה וליווי מקרוב יותר של מרצה שמוודא את הבנת הסטודנט ומסייע לו להשלים פערים שנוצרים במהלך הקורסים.¹¹³

בנוסף, למרות שהגדלת הנגישות לתארים האקדמיים תוארה כיתרון לעיל, ייתכן שהלמידה מרחוק תגרום למעין **אינפלציה בקבלת תארים מתקדמים**, בצורה שדווקא תפגע באפשרות ניבוי היכולות של מחזיקי התארים. בצורה דומה, ייתכן שאיכות ההוראה תיפגע ויעלו מוסדות שאיכות ההוראה שבהם תהא נמוכה.¹¹⁴

כמו כן, ישנו **חשש שאחוזי הנשירה מהלימודים יעלו באופן משמעותי**, שכן לא לכל הסטודנטים יש תנאים נוחים ללמידה מהבית, שדורשת מרחב פנוי, שקט ומעטפת טכנולוגית תומכת. כמו כן, נדרשת יכולת למידה עצמית משמעותית, לצד משמעת עצמית גבוהה.¹¹⁵ בשונה מלמידה באמצעות מורה בכיתה, במצב של למידה מקוונת, אין לו לסטודנט, אלא את כוח עמידתו בפיתויים הרבים שמצויים בביתו. ניתן היה להניח, שבשלב האקדמי, לרוב הסטודנטים יש כוח רצון רב יותר, שכן הם לומדים באוניברסיטה מתוך בחירה, להבדיל

¹⁰⁸ כרמית ספיר וייץ "למידה טכנולוגית או השיטה המסורתית: מה יעיל יותר לתלמידים?" מעריב 19.02.2017

¹⁰⁹ איתמר פסקל "הקשר בין מסכים להפרעות קשב" Ynet 20.05.19

¹¹⁰ שיטת מחקר דיאלקטית, המיושמת בעיקר לבחינת מושגי יסוד במוסר, בה משתתפים בדרך כלל שני דוברים, האחד מנחה

את השיחה והשני שוקל הנחות מסוימות המונחות לפניו לצורך קבלתן או דחייתן.

¹¹¹ קלמן, לעיל ה"ש 103, בעמ' 7.

¹¹² מנלה, לעיל ה"ש 15, שם.

¹¹³ שם.

¹¹⁴ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 8.

¹¹⁵ שם, בעמ' 9.

מתלמידים בתיכונים, שמצויים שם מכוח חוק. עם זאת, שיעור ההשלמה של סטודנטים בקורסים מקוונים חנימיים ורבי משתתפים בארה"ב, הראה שרק 7% מהסטודנטים סיימו את לימודיהם.¹¹⁶

סוגיה טקטית נוספת נוגעת להשלכות הבריאותיות של ישיבה ממושכת מול מסכים. שהייה פסיבית זו עלולה לגרום בעיות ראייה, שרירים תפוסים ובעיות גב.¹¹⁷

הצד ההפוך של מטבע הסטטיסטיקות שייאספו על המשתמשים ועל הצלחתם בקורסים, הוא שהדבר עלול לפגוע בפרטיותם, שכן שהפרטיות מכורסמת מכל עבר בשל התפתחות איסוף הנתונים באמצעות האינטרנט.¹¹⁸

לבסוף, חשש נוסף שהועלה הוא שחברות גדולות, מעין מותגי-על, ישתלטו על שוק ההשכלה המקוונת, ובכך יהפכו למעין מונופולים על הידע. לאוניברסיטאות הגדולות יש משאבים כלכליים ואנושיים עצומים, ובהיעדר מגבלת מקום בכיתות, ותלות בהגעה גיאוגרפית לכיתה, הם יוכלו להשליט סדר יום אקדמי עצמאי. תיתכן אף תופעה של עליית "מרצים-כוכבים", אשר בהבל פיהם יוכלו להשפיע על כמות עצומה של סטודנטים, שייבחנו על הרצאותיהם.¹¹⁹

בפרק זה סקרנו יתרונות רבים, לצד חסרונות מטרדיים. החלטנו לפרוס אותם באופן רחב, במטרה לספק נקודת מבט הוליסטית ללמידה האקדמית המרוחקת. מובן שקבלת החלטה להשיט את ספינת האקדמיה לכיוון המקוון, תצריך הכנה והתמודדות אד-הוקית עם חסרונות אלה, במטרה להתגבר עליהם וליהנות מהיתרונות שנמנו לעיל.

7. דיון והמלצות

עד כה, הצגנו את הרקע, סקרנו את המצב כיום בישראל ובעולם ואת היתרונות והחסרונות של הלמידה המקוונת האקדמית. כאמור, מטרת היוזמה הינה לספק תמונה רחבה על המצב הפוזיטיבי הקיים בישראל ובעולם, הן מבחינת החזון המדיני של המדינות השונות והן מבחינת מוסדות ההשכלה הגבוהה, בכדי שתהיה תשתית לגיבוש מודל אפשרי של שילוב הוראה מקוונת במוסדות אקדמאים. עם זאת, לאור סקירת היתרונות והחסרונות של הלמידה המקוונת במתכונתה היום, מצאנו כי מדובר בסוגיה שאינה פשוטה הטומנת בחובה בעיות לא מבוטלות שיצטרכו לקבל פתרונות מתאימים על מנת להנות מפירות הלמידה המקוונת.

ישנן מספר אופציות למודלים של מעבר ללמידה מקוונת – מודל מלא של למידה מקוונת או מודל חלקי המשלב את הלמידה המקוונת לצד הלימודים הפרונטליים; מודל וולונטרי שיקבע על ידי המוסדות או מודל מחייב שיקבע ברמה השלטונית.

נראה כי מעבר מלא ללמידה מקוונת הוא בעייתי ועלול ליצור בעיות רבות כפי שנסקרו בפרק החסרונות לעיל. משכך, נראה כי יש להתחיל דווקא בשילוב חלקי של למידה מקוונת, כמו קורסים לשם קבלה מהירה יותר ללימודים הגבוהים וקורסים כחלק אינטגרלי מהתארים האקדמיים. סביר שדווקא אפשרות זו תוביל לאיזון, שכן חסרונות כמו העמקת הפערים, שהייה פסיבית מול מסכים, אינפלציה בקבלת תארים מתקדמים

¹¹⁶ Chris Parr, [Mooc Completion Rates Below 7%](#), The Times Higher Education May 9, 2013.
¹¹⁷ EasyLMS, לעיל ה"ש 96, שם. יש לציין שניתן לבצע הפסקות בין השיעורים, ולבצע תרגילי שחרור שיקלו עומסים על השרירים.
¹¹⁸ כמו כן, כאמור, סטודנטים רבים נמצאים גם במהלך השיעורים הפרונטליים מול המחשב.

¹¹⁹ מסמך עדי קול, לעיל ה"ש 13, בעמ' 8.

¹¹⁹ שם, בעמ' 8-9.

ועוד, יצטמצמו. אך לצד זאת, חשוב לציין כי שילוב חלקי של למידה מקוונת כמובן לא יכול להוביל לכל היתרונות המתוארים בצורתם המקסימלית, כמו הנגשת ההשכלה הגבוהה לכלל האוכלוסיות והסרת מחסומים פיזיים-גיאוגרפיים.

נראה שכיום אנחנו נמצאים תחת מעין מודל וולונטרי, בו כל מוסד מאמץ לעצמו אופציות מקוונת כראות עיניו. ראשית, חשוב להבין שמוסדות ההשכלה הגבוהה, להבדיל ממוסדות מערכת החינוך, הם יותר עצמאיים ובעלי חופש רב יותר, ואף מתחרים ביניהם. משכך, **ייתכנו בעיות בקבלת החלטות "מלמעלה"** שיחייבו למשל כל מוסד בכמות מסוימת של קורסים מקוונים, שכן הדבר צריך להתאים לאופי השונה של המוסדות והלימודים השונים המוצעים בהם. **לצד זאת, טמונים בכך יתרונות לא מעטים שיובילו לאחידות בהשכלה הגבוהה בישראל תוך התחשבות בסטודנטים הלומדים בכלל המוסדות.**

לטעמנו, על מנת להחיל מדיניות לאומית גורפת שתחול על כלל מוסדות ההשכלה הגבוהה, נדרשת בראש ובראשונה **הקמת ועדה שתכלול נציגי ממשל, נציגים מהסגל האקדמי במוסדות ההשכלה הגבוהה השונים ונציגי אגודות הסטודנטים השונות, שתדון בכלל השלכות של הלמידה המקוונת, כך שכלל הקולות ישמעו.** בין אם המודל יהיה חלקי או מלא, ובין אם הוא יהיה וולונטרי או מחייב, תנאי הכרחי להצלחה לטעמנו הוא **מתן מענה לכלל החסרונות שתוארו לעיל. לכן, ולאור ההתפתחות של הלמידה המקוונת בשל מגפת הקורונה, ראוי שאותה ועדה עם נגיעה ממשלתית תקום בכל מקרה, על מנת שתדון בשאלות החשובות ותספק פתרונות לחסרונות, הן בכדי לאפשר קרקע טובה יותר להרחבת הלמידה המקוונת בשגרה, והן כדי ליצור נהלים חדשים ומעודכנים ללמידה בשעות חירום.** כמו כן, אנו ממליצים שיתבצע הליך של **הסקת מסקנות מתקופת משבר הקורונה, על ידי בחינת נתוני סקרי ההוראה ושיעור הרצון של הסטודנטים שבוצעו במוסדות השונים.**

מסמך זה נכתב על-ידי: ראש הצוות עמית גנז, יצחק בומבך, ולריה הילדגו, איליה וקסלמן, אורי יניב ולהב פסח;

נבדק על-ידי: מנהל סניף ת"א מטר בן ישי, סמנכ"ל המחקר איתמר בכר ונציגת צוות המחקר מאיה רונן;

אושר לפרסום על-ידי: עמוס עצמון.

בברכה,

מרכז 'עומק' – עיצוב מדיניות וחקיקה